

κεφάλαιο

Ε'

Η Κοινωνική Προστασία Οικογένειας και Παιδιού

5.1 Η οικογένεια

Ως οικογένεια ορίζεται μια **ομάδα ατόμων**, τα οποία συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς γάμου, αίματος ή υιοθεσίας, αποτελούν ένα μοναδικό νοικοκυριό και μεταξύ τους αναπτύσσεται μια συνεχής σχέση και αλληλεπίδραση.

Η οικογενειακή ομάδα, συχνά συγχέεται με το νοικοκυριό, επειδή συνιστά ένα μοναδικό νοικοκυριό. Όμως, σε ένα νοικοκυριό μπορεί να περιλαμβάνονται και άλλοι, που μοιράζονται, ως οικότροφοι ή συγκατοικοι, μια κοινή κατοικία με την οικογενειακή ομάδα. Σε άλλες περιπτώσεις, η οικογένεια συγχέεται με τη συγγενική ομάδα λόγω της συγγένειας αίματος, αλλά η συγγενική ομάδα μπορεί να είναι διαμοιρασμένη σε πολλά νοικοκυριά. Ακόμη, πολλές φορές, η οικογένεια δεν διαφοροποιείται από το παντρεμένο ζευγάρι, το κέντρο βάρους όμως της οικογενειακής ομάδας είναι η σχέση γονέα – παιδιού, η οποία μπορεί να απουσιάζει από αρκετά παντρεμένα ζευγάρια. Επίσης, αρκετά συχνά, η οικογένεια συγχέεται με τον θεσμό του γάμου, το σύμπλεγμα εκείνο των κανόνων (εθιμικών και νομικών) που ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ του συμβιούντος ενήλικου ζευγαριού μέσα στην οικογενειακή ομάδα και που οριοθετούν τις σχέσεις των δύο συζύγων, καθώς και τις αμοιβαίες υποχρεώσεις τους και τους αποδεκτούς περιορισμούς.

Η οικογένεια είναι ένας κοινωνικός θεσμός γιατί συνίσταται σε ένα σταθερό πλέγμα σχέσεων μεταξύ ανθρώπων με κοινωνικά προσδιορισμένους ρόλους (σύζυγος, πατέρας, κόρη, αδελφός κλπ). Ως κοινωνικός θεσμός, η οικογένεια εξυπηρετεί σημαντικούς κοινωνικούς σκοπούς αφού συμβάλλει αποφασιστικά στην εξασφάλιση της συνέχειας της κοινωνίας, στη μεταβίβαση από τη μία γενιά στην άλλη του πολιτισμού ως τρόπου ζωής, στη δημιουργία και στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής στο επίπεδο της κοινωνίας και της κοινωνικής ταυτότητας στο επίπεδο του ατόμου.

Η οικογένεια, ως το **πρωταρχικό κοινωνικό κύτταρο**, παίζει τον πρώτο και κύριο ρόλο στη διάπλαση και διαμόρφωση του ανθρώπινου χαρακτήρα. Είναι η αρχή κάθε εμπειρίας και δίνει τις θεμελιώδεις βάσεις για την ζωή. Μπορεί να προσφέρει τις καλύτερες δυνατές προϋποθέσεις και συνθήκες για την ανάπτυξη της φυσικής και συναισθηματικής ευφορίας και δημιουργικότητας κάθε μέλους της και ιδιαίτερα του παιδιού, το οποίο μέσα στους κόλπους της οικογένειας μπορεί να βρει πλουσιοπάροχα αγάπη, στοργή και υποστήριξη. Η οικογένεια και η αρμονική οικογενειακή

ζωή αποτελούν τη βασική προϋπόθεση και προστακτική ανάγκη για την ομαλή βιολογική, ψυχική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού.

Το παιδί, ως εξαρτώμενο σχεδόν απόλυτα από τους γονείς του, υλικά και συναισθηματικά, έχει ανάγκη την όσο το δυνατό μεγαλύτερη πρόσληψη, πέραν της τροφής και αγάπης, αφοσίωσης και ενδιαφέροντος, ώστε να αποκτήσει την αυτοπεποίθηση, αυτοεκτίμηση αλλά και εμπιστοσύνη στους άλλους, και να αναπτύξει αίσθημα ασφάλειας και ισχυρή θέληση που θα το βοηθήσουν να μεγαλώσει και να εξελιχθεί ουσιαστικά.

Ακόμη η οικογένεια, είναι το πιο μικρό και συγχρόνως το πιο σπουδαίο **σύστημα διαπροσωπικών σχέσεων** της κοινωνίας και αποτελεί μία από τις σημαντικότερες όψεις της. Παίζει κεντρικό ρόλο στην κοινωνική οργάνωση των λαών σε όλον τον κόσμο και είναι αναντικατάστατη και ανεκτίμητη ως θεσμός.

Ως θεσμός, λοιπόν, η οικογένεια έχει τέτοιες λειτουργικές ιδιότητες, οι οποίες προωθούν την ικανοποίηση τόσο πολύ σημαντικών στόχων για τα άτομα και το σύνολο, ώστε να εμφανίζεται, με διάφορες παραλλαγές, σε όλες τις εποχές και σε όλες τις κοινωνίες.

Εδώ κρίνεται απαραίτητο να διευκρινισθεί ότι ο γονεϊκός ρόλος είναι συγχρόνως βιολογικός και κοινωνικός. Ο θεσμός της οικογένειας αφορά στους κοινωνικούς ρόλους, που όμως, δεν συμπίπτουν αναγκαστικά με τους βιολογικούς, άσχετα αν στη συμβατική αντίληψη της οικογένειας η σύμπτωση αυτή θεωρείται κατά κανόνα δεδομένη.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ως οικογένεια, ορίζεται μια ομάδα ατόμων, τα οποία συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς γάμου, αίματος ή υιοθεσίας, αποτελώντας ένα μοναδικό νοικοκυριό και υφίστανται μια συνεχή αλληλεπίδραση.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι ορίζεται ως οικογένεια και γιατί αυτή είναι ένας θεσμός;
2. Τι προσφέρει η οικογένεια στο παιδί;

5.2 Η ιστορική εξέλιξη της οικογένειας στις Δυτικές κοινωνίες

Αρκετούς αιώνες πριν την κλασική περίοδο, η οικογενειακή οργάνωση του τύπου της εκτεταμένης οικογένειας υπήρχε στον Ελληνικό κόσμο. Η οικογένεια ήταν η έδρα κύρους ενός ατόμου και μια πολιτική ομάδα μέσω της οποίας συνάπτονταν συμμαχίες και διαδραματίζονταν αγώνες κυριαρχίας. Αργότερα, εμφανίζεται η πυρηνική οικογένεια, που όμως, εξακολουθεί να παίζει σε μικρότερη έκταση το ρόλο της προηγούμενης μορφής.

Στην πορεία, καθώς αναπτύσσονταν οι πολιτικοί θεσμοί και αντικαθιστούσαν την οικογένεια σαν έδρα κύρους και εξουσίας, η οικογένεια έγινε ένας μάλλον ιδιωτικός χώρος. Η ανάπτυξη των πόλεων κρατών και ιδιαίτερα της Αθήνας σιγά σιγά διαχώρισε τη δημόσια και ιδιωτική ζωή. Η ιδιωτική ζωή στην δημοκρατική Αθήνα, μέσα στην οικογένεια, χαρακτηριζόταν από ιεραρχία, αγαθές σχέσεις και αλληλεγγύη. Η ιεραρχία συνίστατο στο ότι επικεφαλής ήταν ο άνδρας που είχε εξουσία στη σύζυγό του, στα παιδιά του και στους υπηρέτες του. Η αρχαία Ελληνική οικογένεια ήταν επίσης, το κλειδί στις οικονομικές σχέσεις.

Η οικογένεια στους Ρωμαίους ήταν μια σημαντική οικονομική μονάδα μέσα σε ένα σύστημα ευρύτερων συγγενικών δεσμών. Η πατρογραμμική συγγενική ομάδα (το γένος) μαζί με την οικογένεια, αποτελούσαν πρωταρχικά εστιακά κέντρα ζωής στην αρχαία ρωμαϊκή κοινωνία.

Στους μεσαιωνικούς χρόνους η απαγόρευση του διαζυγίου, αλλά κυρίως η απαγόρευση του γάμου μεταξύ συγγενών, για λόγους υγείας, κ.λ.π. αποτέλεσμα της συνολικής επικράτησης του Χριστιανισμού, μετέβαλλε εντυπωσιακά τη φύση της οικογένειας στη Δυτική Ευρώπη και τη μετέτρεψε, από μια πολύ εκτεταμένη και ουσιαστικά αυτοδύναμη ομάδα που είχε εξουσία πάνω στα μέλη της, σε μια μικρότερη ομάδα.

Στους ύστερους μεσαιωνικούς χρόνους σημειώθηκαν δύο σημαντικές αλλαγές. Η μία αφορούσε στην αναγνώριση ξεχωριστών δικαιωμάτων στις γυναίκες και στα παιδιά, ανεξάρτητα από την κεφαλή του νοικοκυριού. Η άλλη αφορούσε στην ανάδειξη της οικογένειας σε βασική μονάδα τόσο της παραγωγής όσο και της κοινωνικής ζωής. Μαζί με αυτές τις αλλαγές έχουμε και μια αξιοσημείωτη μεταβολή ως προς την προί-

κα: Η οικογένεια της νύφης πληρώνει σε είδος ή σε χρήμα το γαμπρό για τη συντήρηση της συζύγου.

Κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης και της Μεταρρύθμισης στη Δυτική Ευρώπη, ο συζυγικός δεσμός είναι στενός και έχουμε μείωση της αυστηρότητας των κανόνων που αφορούσαν τους γάμους μεταξύ συγγενών, κυρίως στις προτεσταντικές χώρες (Αγγλία κλπ.).

Πριν και μετά την Βιομηχανική Επανάσταση, ο συνηθέστερος τύπος οικογενειακής οργάνωσης που επικράτησε ήταν η μεγάλη **εκτεταμένη οικογένεια**, με τρεις περίπου γενιές να μοιράζονται το ίδιο νοικοκυριό. Οι οικογένειες κατά τον 19ο αιώνα ήταν πολυπληθείς και τα μεγαλύτερα παιδιά συμμετείχαν στην ανατροφή και την εκπαίδευση των νεότερων αδελφών τους. Από τις αρχές του 20ου αιώνα έγινε συνηθισμένη για τους γονείς να μένουν μόνοι στο νοικοκυριό όταν πλέον ήταν μεσήλικοι και τα παιδιά τους είχαν φύγει από την κοινή κατοικία.

Τις τελευταίες δεκαετίες του περασμένου αιώνα, νέες μορφές οικογενειακής οργάνωσης (μονογονεϊκή οικογένεια, κ.α.) προστέθηκαν και εξαπλώνονται με γοργούς ρυθμούς σε όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου.

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο θεσμός της οικογένειας και η μορφή που θα έχει η οικογένεια διαχρονικά είναι συνάρτηση ιστορικών, κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η οικογένεια είναι ένας κοινωνικός θεσμός γιατί συνίσταται σε ένα σταθερό πλέγμα σχέσεων ανθρώπων με κοινωνικά προσδιορισμένους ρόλους. Η ιστορική εξέλιξη της οικογένειας πραγματοποιείται κάτω από την επιρροή των πολιτικο-οικονομικών εξελίξεων.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Από τι χαρακτηριζόταν η ιδιωτική ζωή μέσα στην οικογένεια στην αρχαία Αθήνα και σε τι συνίστατο η ιεραρχία της;
2. Ποιες σημαντικές αλλαγές σημειώθηκαν στους ύστερους μεσαιωνικούς χρόνους σχετικά με την οικογένεια;

5.3 Μορφές οικογενειακής οργάνωσης

5.3.1 Η ενιαία οικογένεια

Η μορφή αυτή αποτελεί έναν τύπο οικογενειακής οργάνωσης, στον οποίο τα μέλη μιας ομάδας μονογραμμικής καταγωγής, η οποία μπορεί να ορίζεται από τους δύο γεννήτορες, που ζουν μαζί με τις /τους συζύγους και τους απογόνους τους στο ίδιο νοικοκυριό. Π.χ. μια ομάδα αδελφών. Στη μορφή αυτή μπορεί να υπάρχει η από κοινού ιδιοκτησία και εκμετάλλευση, εκ μέρους των ανδρών, της οικογενειακής περιουσίας.

5.3.2 Η πολυγαμική οικογένεια

Η οικογένεια αυτή συναντιέται ιδιαίτερα σε περιοχές όπου επιτρέπεται η πολυγαμία (Αφρική, Αραβικές χώρες) και αποτελείται από ένα κεντρικό πρόσωπο (συνήθως τον αρχηγό της οικογένειας), τις ή τους συζύγους του και τα παιδιά τους. Πολλές φορές μαζί συνυπάρχουν και παλλακίδες.

5.3.3 Η εκτεταμένη οικογένεια

Μεταξύ της ενιαίας οικογένειας και της εκτεταμένης δεν υπάρχει σαφής διάκριση. Ωστόσο, θεωρείται η εκτεταμένη οικογένεια, ως μεγαλύτερη μονάδα, η οποία διατηρεί χαλαρότερο έλεγχο στα μέλη της. Στη μεγάλη πλειοψηφία των εκτεταμένων οικογενειών, οι συζυγικοί δεσμοί είναι ισχυρότεροι από τους συγγενικούς.

Η μορφή της οικογένειας αυτής είναι πιο συνηθισμένη σε περιοχές, όπου οι δεσμοί μεταξύ συγγενών είναι σημαντικοί για οικονομικούς και περιουσιακούς λόγους.

Η ουσία της έννοιας της εκτεταμένης οικογένειας, δεν βρίσκεται μόνο στη συγκατοίκηση και στην ύπαρξη ενός κοινού νοικοκυριού, αλλά στην ηθική και υλική βοήθεια στη ψυχολογική υποστήριξη και στη μετάδοση αξιών ζωής και σοφίας προς τους νεότερους που παρέχουν οι συγγενείς μεταξύ τους και στην από κοινού ανάληψη οικονομικών δραστηριοτήτων και ευθυνών.

*Εκτεταμένη Ελληνική αγροτική οικογένεια των αρχών του 20ου αιώνα.
Πηγή: Χ. Κουτσοκλένης*

Η μορφή της εκτεταμένης οικογένειας κυριάρχησε και στην ελληνική ύπαιθρο μέχρι τη δεκαετία του 1950. Η Ελληνική παραδοσιακή εκτεταμένη οικογένεια, που επεκτείνονταν σε τρεις και τέσσερις γενιές πολλές φορές, είχε μια πολύ καλή λειτουργικότητα μέσα στο σύστημα της αγροτικής οικονομίας, αφού εξασφάλιζε με φυσικό τρόπο εργατικά χέρια, αποφυγή κατάτμησης της περιουσίας, προστασία και φροντίδα των μειονεκτούντων μελών της.

Επί κεφαλής της οικογένειας ήταν ο πατέρας, ο οποίος ήταν ο μοναδικός υπεύθυνος για τις σχέσεις της οικογένειας και την εικόνα της στην κοινότητα. Η σύζυγός του είχε ως ασχολία τα θέματα που αφορούσαν την οικογένεια στο εσωτερικό της,

Εκτεταμένη Ελληνική μικροαστική οικογένεια στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Πηγή: Χ. Κουτσοκλένης

καθώς βεβαίως και την ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών σχεδόν αποκλειστικά. Η σύζυγος-μητέρα, κατά κανόνα, υπάκουε στο σύζυγο-πατέρα, ενώ τα παιδιά στην πορεία της κοινωνικοποίησής τους πραγματοποιούσαν πολλαπλές ταυτίσεις, όχι μόνο με τους γονείς, αλλά και με τους συγγενείς και φίλους.

Όπως προαναφέρθηκε, στη δεκαετία του 1950 προηγήθηκαν βαθιές κοινωνικοπολιτιστικές ανακατατάξεις στις αξίες, στάσεις και ιδεολογία των Ελλήνων με αποτέλεσμα η παραδοσιακή συγκρότηση και λειτουργία της οικογένειας να αρχίσει σταδιακά να αμφισβητείται και να μεταλλάσσεται σε μια αστικού τύπου **πυρηνική οικογένεια**, η οποία συρρικνώνει τις λειτουργίες της εκτεταμένης οικογένειας και αφαιρεί από τα μέλη της τον προστατευτικό μανδύα της εκτεταμένης οικογένειας.

5.3.4 Η πυρηνική οικογένεια

Η πυρηνική ή συζυγική οικογένεια αποτελεί τη βασική μονάδα της οικογενειακής οργάνωσης, σε όλες σχεδόν τις κοινωνίες του δυτικού προτύπου. Τα μέλη της είναι: οι γονείς που έχουν τελέσει γάμο και τα παιδιά τους, που μπορεί να είναι γνήσια, υιοθετημένα ή απλώς να ανατρέφονται από αυτούς. Ο τύπος της οικογένειας αυτής κυριαρχεί τις τελευταίες δεκαετίες σε ολόκληρο το κόσμο.

Μέχρι πριν λίγες δεκαετίες στην μορφή της οικογένειας αυτής, στον Ελλαδικό χώρο, η γονεϊκή εξουσία δεν δεχόταν αμφισβήτηση έτσι που η υπακοή και η αλλη-

Σύγχρονη πολύτεκνη πυρηνική οικογένεια
Πηγή: Π.Ε.ΦΙ.Π.

λοεξάρτηση εξακολουθούσαν να είναι τα κυρίαρχα στοιχεία της συμπεριφοράς μέσα στην οικογένεια. Η επιβολή της πειθαρχίας από τους γονείς στα παιδιά, άλλοτε συνδυαζόταν με λεπτές, τρυφερές σχέσεις και άλλοτε με έλλειψη στοργικότητας και επιθετικότητα, με αποτέλεσμα στην περίπτωση αυτή να εμφανίζεται μια μη συνεργατική επικοινωνία ανώτερου προς κατώτερο. Η διαδικασία αυτή μάθαινε στα παιδιά να υποτάσσονται στην εξουσία των γονέων και να αισθάνονται υποχρεωμένα στην οικογένεια.

Στην εκτεταμένη παραδοσιακή οικογένεια, ένα μέλος της συνέδεε τους στόχους του και τις εκδηλώσεις της ζωής του με μια ολόκληρη ανθρώπινη ομάδα, χωρίς όμως να συνδέει την ύπαρξή του και την εξέλιξή του με συγκεκριμένα πρόσωπα μέσα στην οικογένεια. Και μόνο η ύπαρξη της οικογενειακής ομάδας του έφτανε για να έχει νόημα και ασφάλεια η ζωή του.

Στην πυρηνική οικογένεια, όμως, ένα μέλος της, το παιδί, απέκτησε πρωταρχικό ρόλο. Πάνω σε αυτό βασίστηκε ο γάμος του ζευγαριού και η δημιουργία της οικογένειας. Το παιδί, λοιπόν, στην πυρηνική οικογένεια, αποτελεί το θεμέλιο του γάμου και της οικογένειας. Η **παιδοκεντρική** αυτή αντίληψη του γάμου και της οικογένειας είναι φανερό ότι εξυπηρέτησε τη βασική ανάγκη προστασίας της οικογένειας από τις διαλυτικές τάσεις που εμφανίζονται στις νέες συνθήκες του σύγχρονου τρόπου ζωής.

Ένα από τους κυρίαρχους στόχους της Ελληνικής οικογένειας είναι συνήθως η κοινωνική άνοδος των μελών της, η οποία όμως, συνδέεται με την εκπαιδευτική επιτυχία του παιδιού. Για το λόγο αυτό βλέπουμε την υπερβολική προσήλωση και επιμονή της Ελληνικής οικογένειας στην προσπάθεια για την επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών με την εισαγωγή των παιδιών τους σε μία Τριτοβάθμια Ανώτατη Σχολή. Βέβαια μέσα από τις επιτυχίες των παιδιών οι γονείς επιζητούν να «αναπληρώσουν» δικές τους αντίστοιχες ανάγκες, να «τραφούν» ψυχολογικά με την επιβεβαίωση που εισπράττουν και να «ζήσουν» με την ικανοποίηση από αυτές. Γι' αυτό στις περισσότερες περιπτώσεις το μεγαλύτερο μέρος από το οικογενειακό εισόδημα διοχετεύεται στην προτεραιότητα των γονέων που δεν είναι άλλη από την εκπαίδευση των παιδιών τους. Η συμμετοχή στην προετοιμασία των παιδιών στα μαθήματά τους αποτελεί σημαντική απασχόληση της μητέρας και το άγχος, η αγωνία και οι συγκρούσεις για τους βαθμούς είναι συνηθισμένη κατάσταση μέσα στην σύγχρονη αστική ελληνική οικογένεια.

Τα τελευταία δέκα χρόνια παρουσιάζονται αργά **αλλαγές** στους τρόπους κοινωνίας και ανάπτυξης σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας. Η θέση του πατέρα έχει γίνει πιο δημοκρατική και ο ρόλος του έχει γίνει περισσότερο φιλικός και συνεργατικός. Παρ' όλα αυτά η παραδοσιακή τάση για περισσότερη ελευθερία έκφρασης και συμπεριφοράς στα αγόρια, απ' ό,τι στα κορίτσια, διατηρείται.

Η σύγχρονη Ελληνική πυρηνική οικογένεια κατά κανόνα κυριαρχείται από συναισθήματα **αγάπης, συντροφικότητας και αλληλεγγύης**. Οι δεσμοί μεταξύ

των μελών της είναι πολύ ισχυροί και χαρακτηρίζονται από σταθερότητα και συνοχή. Επίσης τα μέλη της διαπνέονται από πνεύμα ομαδικότητας, συνεργατικότητας, αλtruισμού και αυτοθυσίας. Συγκινητική είναι η προσφορά της Ελληνικής οικογένειας στα αδύνατα ή πάσχοντα μέλη της.

5.3.5 Η μονογονεϊκή οικογένεια

Η οικογένεια αυτή αποτελείται από ένα γονέα και το ή τα παιδιά του. Οι μονογονεϊκές οικογένειες προκύπτουν από το θάνατο του ενός γονέα, από διαζύγιο των γονέων, από διάλυση μίας οικογένειας (διάσταση ή χωρισμός άνευ διαζυγίου) ή δημιουργούνται όταν ένα άγαμο άτομο, για οποιοδήποτε άλλο λόγο, ανατρέφει παιδιά μόνο του.

Στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες, η μονογονεϊκή οικογένεια και ιδιαίτερα αυτή που ο γονέας είναι γυναίκα, αυξάνεται αριθμητικά και αποκτά ευρύτερη κοινωνική αποδοχή από ότι στο παρελθόν.

α. Μονογονεϊκές οικογένειες λόγω θανάτου

Η τυπική αυτή μορφή της μονογονεϊκής οικογένειας είναι η οικογένεια που πέθανε ένας από τους γονείς και έχει ανήλικα παιδιά, και αποτελεί την πιο γνωστή και την πιο κοινωνικά αποδεκτή μορφή μονογονεϊκής οικογένειας για την οποία η κοινωνία και η πολιτεία έχουν εξασφαλίσει σε μεγαλύτερο βαθμό τις αναγκαίες υποδομές για την προστασία της.

Προστατεύεται από ένα σχετικά ικανοποιητικό πλέγμα κοινωνικών, οικονομικών και νομικών μέτρων, ενώ παράλληλα υπάρχει συνήθως η αμέριστη συμπαράσταση από τις οικογένειες και τους συγγενείς των γονέων.

Παρ' όλα αυτά είναι ψυχοσυναισθηματικά και οικονομικά ευάλωτη μορφή οικογένειας, και ο/η αρχηγός της μονογονεϊκής οικογένειας δεν είναι συνήθως προετοιμασμένος για τον καινούριο του διπλό ρόλο, αντιμετωπίζει μια σειρά από ιδιόρρυθμα προβλήματα αρκετά διαφορετικά από αυτά που αντιμετώπιζε πριν. Η αναγκαιότητα των υποστηρικτικών υπηρεσιών είναι εύλογος και ιδιαίτερα στον πρώτο χρόνο των συμβάντων που είναι φάση της μεγαλύτερης κρίσης στην οικογένεια.

β. Μονογονεϊκές οικογένειες λόγω διαζυγίου

Το διαζύγιο έχει παύσει πλέον να αποτελεί έντονο κοινωνικό στίγμα για την οικογένεια, χωρίς ωστόσο να μπορούμε να πούμε ότι δεν δημιουργεί ακόμη αρνητικές

επιπτώσεις στα μέλη της. Οι γάμοι λύνονται, στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, με **κοινή συναίνεση** των δύο συζύγων χωρίς να έχουν πάντα αποφευχθεί οι συγκρούσεις ή οι τραυματικές εμπειρίες. Το μεγαλύτερο ποσοστό γάμων που διαλύονται είναι ζευγαριών που έχουν διάρκεια γάμου άνω των δέκα ετών (βλέπε, πίνακα 5.1).

ΠΙΝΑΚΑΣ Νο.5.1

ΕΚΔΟΘΕΙΣΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΔΙΑΖΥΓΙΩΝ ΚΑΤΑ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΛΥΘΕΝΤΟΣ ΓΑΜΟΥ

	1990	1991	1992	1993	1994
Σύνολο	6.037	6.351	6.156	7.725	7.675
Διάρκεια λυθέντος γάμου					
Μέχρι 2 ετών	131	110	66	67	70
2-5 ετών	1.003	117	1.187	1.595	1.482
5-10 ετών	1.609	1.649	1.614	1.984	2.062
10 ετών και άνω	3.027	3.087	2.972	3.832	3.706
Δεν δηλώθηκε	267	335	317	247	355

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

Η **επιμέλεια** των παιδιών μικρής ηλικίας συνήθως ανατίθεται στη μητέρα, είτε γιατί ακόμα θεωρείται ότι αυτή είναι η πιο κατάλληλη για την ανατροφή των παιδιών είτε γιατί είναι κοινωνικά πιο αποδεκτό, είτε γιατί το επιθυμούν οι ίδιοι οι πατέρες. Έτσι το κύριο σώμα των μονογονεϊκών οικογενειών αυτού του τύπου έχουν για αρχηγό μητέρα.

Τα πιθανά **προβλήματα** που αναφέρουν ότι αντιμετωπίζουν, κυρίως τον πρώτο καιρό, οι **διαζευγμένες μητέρες-αρχηγοί οικογενείας** σε διαφορετικό βαθμό, ενδεικτικά είναι:

- ψυχολογικά (μοναξιά, απογοήτευση, αίσθημα αποτυχίας στη ζωή, κ.ά)
- κοινωνικής αναπροσαρμογής (αλλαγή κοινωνικού περιβάλλοντος, εγκατάλειψη από μερίδα φίλων κ.ά.)
- οικονομικά, κυρίως λόγω της μη κανονικής καταβολής της διατροφής από τον υπόχρεο σύζυγο, κ.ά.
- άγχους, φοβιών, ψυχοσωματικών διαταραχών, κ.ά

- αλλαγή κατοικίας για ψυχολογικούς ή κοινωνικο-οικονομικούς λόγους
- ελεύθερου χρόνου, ψυχαγωγίας και ανάπαυσης, κ.ά
- εξεύρεσης εργασίας και απασχόλησης

Όσον αφορά τα **παιδιά**, μπορεί να παρουσιάζουν διάφορα **προβλήματα** ανάλογα με τον τρόπο χειρισμού του διαζυγίου από τους γονείς, όπως:

- Μείωση της απόδοσης τους στο σχολείο
- Ψυχοσυναισθηματικές δυσκολίες
- Αϋπνίες, φόβος, άγχος, ανασφάλεια, αισθήματα μειονεξίας
- Διαφοροποίηση από τους συνομήλικους και τους φίλους
- Ονυχοφαγία, ενούρηση κ.ά.

Είναι ευνόητο ότι ανάλογα προβλήματα με αυτά των μητέρων αντιμετωπίζουν και οι διαζευγμένοι πατέρες που είναι αρχηγοί οικογένειας.

γ. Μονογονεϊκές οικογένειες με αρχηγό άγαμη μητέρα.

Η άγαμη μητρότητα στην Ελλάδα δεν είναι σημερινό φαινόμενο, αλλά προϋπάρχει με άλλες μορφές και άλλες κοινωνικές διαστάσεις. Σήμερα, αυτή η μορφή οργάνωσης της οικογένειας στη χώρα μας ακολουθεί τα πρότυπα εξέλιξης των χωρών της Δυτ. Ευρώπης και Β. Αμερικής, αλλά είναι αναλογικά σε μικρότερο ποσοστό.

Η **άγαμη μητρότητα** είναι αποτέλεσμα μιας εκ των παρακάτω εκδοχών:

- **προσωπική επιλογή** της μητέρας, πριν μείνει ή αφού έμεινε έγκυος
- **διάλυση συναισθηματικής σχέσης** του ζευγαριού, αφού έμεινε έγκυος η γυναίκα ή της κοινής απόφασης να μην παντρευτούν
- **αθέτηση πρότασης ή υπόσχεσης γάμου** από τον άνδρα, αφού έμεινε έγκυος η γυναίκα

Σε, όλες, όμως τις εκδοχές ο πατέρας του παιδιού έχει την υποχρέωση αναγνώρισης της πατρότητας και ανάληψης της ευθύνης μέρους των εξόδων ανατροφής. Εξατομιкуμένα πρέπει να εξετάζεται η ανάληψη μέρους των συναισθηματικών αναγκών του παιδιού.

Οι παράγοντες, που ευνοούν την άγαμη μητρότητα στην Ελλάδα είναι:

- οι αντικρουόμενες **κοινωνικές αξίες** και αντιλήψεις

- το **έλλειμμα ισότητας** των φύλων και το κυρίαρχο κοινωνικό πρότυπο
- η εισβολή και αντιγραφή **ξένων προτύπων** ζωής και συμπεριφοράς
- η **υποβάθμιση του θεσμού της οικογένειας** και της οικογενειακής ζωής
- η έλλειψη της **σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης** στα σχολεία
- η ανυπαρξία **συμβουλευτικών κοινωνικών υπηρεσιών** στα σχολεία
- αύξηση των **προγαμιαίων σεξουαλικών σχέσεων**
- η επιρροή που ασκούν ορισμένες **ιδεολογικές αντιλήψεις**
- η **κρίση σχέσεων** γονέων και παιδιών
- η **φυγή** των νέων από το σπίτι
- η **παραμέληση ή καταπίεση** των εφήβων
- η έλλιπής κρατική **κοινωνική προστασία** και στήριξη των οικογενειών στο ρόλο τους
- η αδυναμία εντοπισμού των παιδιών και νέων με **ανεπαρκή οικογενειακή εποπτεία** ή αυτά που βρίσκονται σε κίνδυνο
- η έλλειψη **προγραμμάτων συμβουλευτικής, θεραπευτικής και κοινωνικής στήριξης** των εφήβων και νέων που αντιμετωπίζουν προσωπικές δυσκολίες και κοινωνικά προβλήματα

Οι άγαμες Ελληνίδες μητέρες, στο συντριπτικό ποσοστό τους κατοικούν στα μεγάλα αστικά κέντρα όπου ευκολότερα αντιμετωπίζονται διάφορα προβλήματά τους (περίθαλψη, ανωνυμία, περισσότερες ευκαιρίες εργασίας κ.λ.π.) και η ηλικία τους κυμαίνεται συνήθως μεταξύ 14 και 35 ετών.

Για τον γεννήτορα σε αρκετές περιπτώσεις δεν υπάρχουν σαφείς πληροφορίες και όταν αυτές υπάρχουν δίνονται συνήθως από την άγαμη μητέρα, αφού ο ίδιος σπάνια παρουσιάζεται. Σε πολλές περιπτώσεις οι άγαμες μητέρες αναγκάζονται να προσφύγουν σε δικαστικούς αγώνες, ώστε να πετύχουν την αναγνώριση της **πατρότητας**

του παιδιού ή να εξασφαλίσουν τουλάχιστον την ανάληψη κάποιων οικονομικών ευθυνών εκ μέρους του, για την ανατροφή του παιδιού.

Αρκετές από τις άγαμες μητέρες υπό την πίεση διάφορων λόγων, κυρίως κοινωνικών και οικονομικών, αναγκάζονται να ζητήσουν το παιδί τους να προστατευθεί μέσω της υιοθεσίας. Για παράδειγμα, μερικοί από τους λόγους αυτούς είναι, η μη παραδοχή από την κοινωνία της εκτός γάμου μητρότητας, η απόρριψη της μητέρας από την φυσική της οικογένεια, η οικονομική αδυναμία των μητέρων, οι συναισθηματικές ανάγκες τους, το νεαρό της ηλικίας, ο κοινωνικός στιγματισμός μητέρας και παιδιού, προβλήματα υγείας και ο φόβος της μελλοντικής προοπτικής του παιδιού.

Οι μητέρες που ζητούν την κοινωνική αποκατάσταση του παιδιού τους μέσω της υιοθεσίας, επιθυμούν το **συμφέρον του παιδιού** τους. Αυτό προκαλεί οδυνηρά συναισθήματα στις μητέρες και πολλές φορές έχει σοβαρές ψυχολογικές και συναισθηματικές συνέπειες. Η μητέρες αυτές αργότερα, μπορεί να παρουσιάσουν ενοχικά και αμφιθυμικά συναισθήματα, ενώ πάντα συνεχίζουν να ανησυχούν για το μέλλον των παιδιών τους.

Για το λόγο αυτό, οι κοινωνικές υπηρεσίες εξαντλούν όλες τις προσπάθειες στήριξης της μητέρας προκειμένου να μη διακοπεί ο **δεσμός** τους με το παιδί και να αξιοποιηθούν όλα τα υπάρχοντα στηρίγματα για να ζήσουν μαζί. Επίσης, προκειμένου να έχει χρόνο να αποφασίσει καλύτερα η άγαμη μητέρα, η νομοθεσία προβλέπει ένα ολιγόμηνο διάστημα από τη γέννηση του παιδιού, μέσα στο οποίο θα πρέπει να αποφασίσει για το μέλλον του παιδιού της. Ακόμη οδυνηρό είναι το γεγονός, όταν μια μητέρα που ζήτησε το παιδί της να αποκατασταθεί μέσω της υιοθεσίας αλλά στη συνέχεια για διάφορους λόγους δεν μπορέσε να αποκτήσει άλλο παιδί.

Η άγαμη μητέρα και το παιδί της αποτελούσαν στο παρελθόν «στίγμα» για την κοινωνία και μεγάλη **ντροπή** για την οικογένεια της. Σήμερα η κοινωνία, ειδικά των αστικών περιοχών, είναι περισσότερο ανεκτική παρ' όλο που εξακολουθούν να υπάρχουν κοινωνικές συμπεριφορές και προκαταλήψεις που δημιουργούν προβλήματα στις μητέρες αρχηγούς οικογένειας και πολύ περισσότερο στα παιδιά εκτός γάμου.

Η πολιτεία έχει θεσπίσει διάφορα μέτρα αλλά όχι επαρκή για την **προστασία** της άγαμης μητέρας και του παιδιού της, με στόχο κυρίως να βοηθείται η άγαμη

μητέρα να κρατεί κοντά της το παιδί, ώστε αυτό να μη στερείται της μητρικής στοργής και φροντίδας, στοιχεία απαραίτητα για την ομαλή ψυχοσωματική ανάπτυξη του.

Τέτοια **κοινωνικά μέτρα** είναι:

- Οικονομική ενίσχυση της άγαμης μητέρας
- Δωρεάν υγειονομικές εξετάσεις, σχετικά με την εγκυμοσύνη
- Προστασία των παιδιών εκτός γάμου μέσω υιοθεσίας ή αναδοχής, κ.ά.
- Υποστηρικτικές υπηρεσίες από τις Κοινωνικές Υπηρεσίες των μαιευτηρίων ή άλλων ειδικών ιδρυμάτων
- Διευκολύνσεις και προτεραιότητα στην εξεύρεση εργασίας (μόρια στις προσλήψεις του δημοσίου και επιδοτήσεις στον ιδιωτικό τομέα, κ.ά.)
- Προσωρινή φιλοξενία και φροντίδα, πριν και μετά τον τοκετό της άγαμης μητέρας και του παιδιού της σε κοινωνικά ιδρύματα
- Η άγαμη μητέρα έχει τα ίδια δικαιώματα για κοινωνική προστασία της ίδιας και του παιδιού της, όπως και η παντρεμένη μητέρα (άδειες κηήσεως και λοχείας, κ.ά.)
- Στην άγαμη μητέρα παρέχεται η δυνατότητα κατά τη δήλωση του παιδιού στο Δημοτολόγιο να καταχωρήσει ένα όνομα πραγματικού ή υποθετικού πατέρα με την τήρηση ορισμένης διαδικασίας, ώστε να μην διαφοροποιείται και στιγματίζεται το παιδί σε διοικητικά έγγραφα

5.3.6 Η ελεύθερη συμβίωση

Ως ελεύθερη συμβίωση **ορίζεται** η διαρκής συμβίωση σε κοινό νοικοκυριό δύο ατόμων του αντιθέτου φύλου, με ή χωρίς σκοπό την τέλεση γάμου. Για να χαρακτηρίζεται η συμβίωση ελεύθερη, πρέπει ο τρόπος με τον οποίο δημιουργήθηκε να μην αναγνωρίζεται από το δίκαιο ως γάμος.

Καθοριστικά **στοιχεία** της ελεύθερης συμβίωσης είναι:

- Η συναισθηματική και ερωτική σχέση δύο ατόμων αντιθέτου φύλου
- Κοινή στέγη και με τρόπο που εξωτερικά να μοιάζει με την έγγαμη συμβίωση. Δεν θα πρέπει η ελεύθερη συμβίωση να συγχέεται με τη συστήαση.
- Η έλλειψη νομότυπου γάμου.

- Υπήρξε σε όλες τις εποχές με τη διαφορά ότι η ονομασία της σχέσης αυτής υπήρξε σε διάφορες χρονικές περιόδους διαφορετική, όπως π.χ ο όρος «παλλακεία». Σήμερα χρησιμοποιούνται οι όροι «ελεύθερη συγκατοίκηση», «εξώγαμη συμβίωση», «ελεύθερη ένωση», κ.ά.
- Η ελεύθερη συμβίωση είναι δυνατή και διαδεδομένη εκεί, όπου το κοινωνικό σύνολο διακατέχεται από φιλελεύθερες, ριζοσπαστικές και αντιφατικές αντιλήψεις για την ουσιαστική αξία του γάμου.

Τα **αίτια** που οδηγούν σε ελεύθερη συμβίωση κυρίως είναι:

- Τα διάφορα νομικά κωλύματα, που εμποδίζουν τη σύναψη γάμου, όπως η ύπαρξη άλλου γάμου, η αλλοθρησκεία, η ιεροσύνη, ο τέταρτος γάμος, η εξ αίματος και η εξ αγχιστείας συγγένεια κ.ά.
- Οικονομικοί λόγοι, όπως η απώλεια της σύνταξης από δικαιούχες χήρες ή θυγατέρες, η απώλεια διατροφής σε περιπτώσεις διαζυγίου, η απώλεια επιδομάτων και υποτροφιών από δικαιούχους φοιτητές, η ευκολότερη εξασφάλιση εργασίας για την ανύπαντρη γυναίκα κ.λ.π.
- Η ιδεολογική αντίθεση στη νομοθετημένη δεσμευτικότητα του γάμου. Πολλοί άνθρωποι αντιδρούν ιδεολογικά στις νόμιμες δεσμεύσεις που συνεπάγεται ο γάμος.
- Αρκετοί άνθρωποι δεν αντιμετωπίζουν το γάμο σαν κοινωνική, προσωπική ή οικονομική αποκατάσταση ή σαν συμμόρφωση σε απόφαση της οικογένειάς τους, αλλά επενδύουν συναισθηματικά, σπάνια προχωρούν σε γάμο, αν προηγουμένως δεν περάσουν τη σχέση τους από μια προκριματική περίοδο όπως η δοκιμαστική συμβίωση.

5.3.7 Οι ιδιότυπες οικογένειες

Με τον όρο ιδιότυπες οικογένειες ορίζουμε τις συζυγικές οικογένειες, οι οποίες έχουν **διασπασθεί** σε δύο τμήματα, διότι μη οικογενειακοί λόγοι, (επαγγελματικές υποχρεώσεις, μετανάστευση κλπ.) αναγκάζουν τους συζύγους να ζουν χωριστά, παρ'όλο που και οι δύο δεν το επιθυμούν.

Ανάλογα με το λόγο που **εξαναγκάζει** τους συζύγους να ζουν χωριστά, έχουμε και τον τύπο της ιδιότυπης οικογένειας. Έτσι έχουμε τους ακούσιους λόγους (ασθένεια, φυλάκιση, στρατιωτική θητεία) και τους εκούσιους (λόγοι τους οποίους υπαγορεύει η εργασία του ενός ή και των δύο που μπορεί να είναι πολιτικοί, ναυτικοί, μετανάστες, αποσπασμένοι υπάλληλοι, καλλιτέχνες κλπ.).

Σε ορισμένες περιπτώσεις, όμως, όπως στην περίπτωση των ναυτικών ή των μεταναστών, η ιδιότυπη οικογένεια αποτελεί κοινωνικά αποδεκτό θεσμό και σαν τέτοιος, λειτουργεί ικανοποιητικά για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που εμφανίζονται από το χωρισμό της οικογένειας. Στις περιπτώσεις, όμως, που δεν είναι κοινωνικά αποδεκτός θεσμός, τα προβλήματα γίνονται περισσότερα και συνθετότερα όσο λιγότερο έτοιμος και ικανός είναι ο κοινωνικός και οικογενειακός περίγυρος να στηρίξει την ιδιότυπη οικογένεια και όσο λιγότερο συνειδητά επέλεξαν οι σύζυγοι το σχήμα αυτό και τις όποιες λύσεις στα προβλήματα που τους δημιουργεί.

Πολλοί ειδικοί, αυτή τη μορφή οικογενειακής οργάνωσης, την εντάσσουν στις μονογονεϊκές οικογένειες, αφού παρουσιάζει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με αυτές, λόγω της μακρόχρονης απουσίας του ενός γονέα και της μορφής των προβλημάτων που παρουσιάζονται σε όλα τα μέλη της οικογένειας.

5.3.8 Άλλες μορφές οικογενειακής οργάνωσης

Σε ελάχιστες χώρες με εντελώς διαφορετικές νοοτροπίες, πολιτιστικές, πνευματικές, κοινωνικές και ηθικές αξίες από ό,τι στη χώρα μας (όπως η Ολλανδία, Αγγλία, Η.Π.Α κ.λ.π.), τις τελευταίες δεκαετίες έχουν εμφανιστεί σε πολύ περιορισμένη έκταση και άλλες «μορφές οικογενειακής οργάνωσης» με την νομιμοποίηση του δικαιώματος του πολιτικού «γάμου» για ομοφυλόφιλα ζευγάρια ή όπως είναι το κοινόβιο. Ουσιαστικά αποτελούν για τις περισσότερες κοινωνίες και θρησκείες, μορφές συμβίωσης οι οποίες **δεν νομιμοποιούνται** ως μορφή οικογενειακής οργάνωσης.

α. Το κοινόβιο: Πρόκειται για τη συγκατοίκηση μιας ομάδας συζυγικών οικογενειών με κοινή χρήση ενός **συλλογικού νοικοκυριού**. Μια άλλη μορφή κοινοβίου, είναι η συμμετοχή ενός ατόμου σε μια ομάδα που έχει κοινές δραστηριότητες.

β. Τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια: Στην περίπτωση αυτή πρόκειται περί ενός σχήματος που **αρνείται** πλήρως τη βάση του ετεροφυλου γάμου και της οικογένειας. Πέρα από τον περιορισμένο βαθμό της κοινωνικής αποδοχής του, ο «γάμος» μεταξύ ομοφυλόφιλων ζευγαριών ακολουθεί συνήθως τους κανόνες και τις μορφές του ετερόφυλου γάμου, όπου βεβαίως αυτό είναι δυνατό. Επίσης, η σχέση του ζευγαριού συνήθως μιμείται το ετερόφυλο πρότυπο. Το σχήμα αυτής της συμβίωσης **αμφισβητείται**, δεν έχει κοινωνική αναγνώριση ή αποδοχή ως οικογένεια και συγκρούεται με όλες σχεδόν τις θρησκευτικές προσεγγίσεις.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η οικογένεια παίζει τον πρώτο και κύριο ρόλο στη διάπλαση και διαμόρφωση του ανθρώπινου χαρακτήρα. Ο θεσμός της οικογένειας και η μορφή που θα έχει η οικογένεια διαχρονικά είναι συνάρτηση ιστορικών, κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών. Οι διάφορες μορφές οικογενειακής οργάνωσης κατά κανόνα κυριαρχούνται από συναισθήματα αγάπης, συντροφικότητας και αλληλεγγύης και τα μέλη της διαπνέονται από πνεύμα ομαδικότητας, συνεργατικότητας, αλtruισμού και αυτοθυσίας. Είναι πρωταρχική αναγκαιότητα η στήριξη του θεσμού της οικογένειας με μέτρα κοινωνικής πολιτικής και ολοκληρωμένο σύστημα κοινωνικής προστασίας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Πού βρίσκεται η ουσία της εκτεταμένης οικογένειας;
2. Πώς ορίζεται ο μονογονεϊκή οικογένεια;
3. Ποια κοινωνικά μέτρα έχει θεσπίσει η Πολιτεία για την προστασία της άγαμης μητέρας;
4. Ποια αίτια οδηγούν τους σύγχρονους ανθρώπους σε ελεύθερη συμβίωση;

5.4 Ο κύκλος ζωής της Ελληνικής οικογένειας

Ως συμβατική οικογένεια, εννοούμε μια ομάδα που δημιουργείται με το γάμο και παύει να υπάρχει με την ίδια μορφή όταν ο γάμος λυθεί είτε με διαζύγιο, είτε με το θάνατο του ενός εκ των δύο συζύγων. Οι διαδοχικές φάσεις ή στάδια από τις οποίες περνά η οικογενειακή ομάδα από τη σύστασή της μέχρι τη διάλυσή της, ορίζονται με τον όρο **κύκλος ζωής της οικογένειας**.

Στην παρούσα ενότητα θα αναφερθούμε στον κύκλο ζωής της κλασσικής οικογένειας, επειδή αυτή ακόμη είναι το επικρατέστερο σχήμα οικογένειας. Με μικρές δε διαφοροποιήσεις, λίγο ή πολύ, ισχύει και στις άλλες μορφές οικογενειακής οργάνωσης.

Ο **κύκλος της ζωής της οικογένειας** περιλαμβάνει:

- **ΑΡΧΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ**
 - α. Η προσέγγιση και η επιλογή συντρόφου
 - β. Η μνηστεία
- **ΤΟ ΣΤΑΔΙΟ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ**
 - α. Ο γάμος
 - β. Τα παιδιά
 - γ. Η ανατροφή και κοινωνικοποίηση του παιδιού
- **ΜΕΣΑΙΟ ΣΤΑΔΙΟ Ή ΣΤΑΔΙΟ ΠΡΩΤΗΣ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑΣ**
- **ΣΤΑΔΙΟ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ Ή ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑΣ**
 - α. Η γεροντική ηλικία
 - β. Ο θάνατος και το πένθος

Ακολουθεί η ανάλυση κάθε σταδίου του κύκλου ζωής.

ΑΡΧΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ

α. Η προσέγγιση και η επιλογή συντρόφου

Η οικογένεια αρχίζει με το γάμο που έπεται της γνωριμίας και της επιλογής συντρόφου. Η επιλογή συντρόφου ορίζεται απλώς ως η διαδικασία, της **συνάντησης** και της **προτίμησης** ενός συγκεκριμένου ανθρώπου ως συντρόφου. Συνήθως, ο σύντροφος είναι αυτός τον οποίο το άτομο προτίθεται να παντρευτεί.

Η προσέγγιση του συντρόφου...

Πηγή: Χ. Κουτσοκλήνης

Πολλοί άνθρωποι ισχυρίζονται ότι το ταίριασμά τους βασίζεται μόνο στην αγάπη, αλλά είναι βέβαιο ότι λειτουργούν παράλληλα και άλλοι παράγοντες, γνωστοί και άγνωστοι. Π.χ. η επιλογή συντρόφου μπορεί να σχετίζεται με την ίδια κοινωνική τάξη, την ίδια εθνική και θρησκευτική ομάδα, ακόμη και με οικονομικούς παράγοντες ή με διάφορα πρότυπα που κυριαρχούν πάνω στους ανθρώπους.

β. Η μνηστεία

Η μνηστεία μπορεί να οριστεί ως η **συμβολική αναγνώριση της πρόθεσής τους να προχωρήσουν σε γάμο** και από τους δύο ενδιαφερομένους, κάτι που

θεωρείται ως αμοιβαία δέσμευση. Σύμβολο αυτής της υποχρέωσης είναι ένα δαχτυλίδι που δίνει ο άνδρας στη γυναίκα, το οποίο συγχρόνως δημοσιοποιεί την πρόθεση για γάμο του ζευγαριού.

Σήμερα, που ένα ζευγάρι μπορεί να συζεί για πολλά χρόνια προτού αποφασίσει να παντρευτεί, το στάδιο της μνηστείας ή αρραβώνα έχει χάσει την παραδοσιακή του σημασία. Αυτό, παρατηρείται κυρίως στις δυτικές κοινωνίες. Επίσης η μείωση της σημασίας της μνηστείας συνδέεται με τον υψηλότερο βαθμό σεξουαλικής ελευθερίας που επιτρέπεται σε πολλές κοινωνίες, μεταξύ των οποίων και η δική μας, στη σύγχρονη εποχή.

ΤΟ ΣΤΑΔΙΟ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

α. Ο γάμος

Ο γάμος θεωρείται ως ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα στη ζωή του ατόμου. Θεωρείται επιθυμητή και με ελεύθερη βούληση πνευματική και συναισθηματική ένωση δύο ανθρώπων. Ο γάμος συνδέεται με την αίσθηση της ευτυχίας και τα εντονότερα θετικά συναισθήματα που αναπτύσσονται μεταξύ των ανθρώπων, την **αγάπη** και τον **έρωτα**. Επίσης, εκφράζει το μεγαλύτερο άθροισμα θετικών συναισθημάτων που μπορεί να νοιώσει ένας άνθρωπος ταυτόχρονα για

κάποιον άλλο, όπως για παράδειγμα, **εκτίμηση, σεβασμό, θαυμασμό, ασφάλεια, τρυφερότητα, κ.ά.**

Για τους νέους ανθρώπους, ο γάμος συχνά σηματοδοτεί μια αποδέσμευση από τη γονεϊκή εξουσία και τους οικογενειακούς περιορισμούς. Το ζευγάρι μετά το γάμο πρέπει να μάθει να προσαρμόζεται στους νέους του **κοινωνικούς ρόλους** μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας. Οι σύζυγοι πρέπει να κάνουν τροποποιήσεις στο τρόπο οργάνωσης της μέχρι το γάμο ατομικής τους ζωής, μαθαίνουν να παίρνουν από κοινού ευθύνες και αποφάσεις, να ανανεώνουν τον έρωτά τους, να προωθούν την αγάπη τους, να αναπτύσσουν συναισθήματα αλληλοκατανόησης, αλληλεγγύης και αλληλοσεβασμού και βεβαίως να διευρύνουν τη μεταξύ τους επικοινωνία.

Ο γάμος...

Πηγή: Χ. Κουτσοκλένης

Τον πρώτο καιρό του έγγαμου βίου, οι σύζυγοι περνούν πολύ χρόνο μαζί και αυτό τους οδηγεί σε μια υποσυνείδητη εκμάθηση και αποδοχή των συνθηκών και της ιδιοσυγκρασίας του άλλου. Ο έγγαμος βίος συνήθως φέρνει μια αύξηση της σεξουαλικής δραστηριότητας, που βεβαίως δεν είναι αποτέλεσμα μόνο του γάμου αλλά και άλλων παραγόντων, όπως της αγάπης, της συνήθειας, της συνύπαρξης κ.ά.

Ο γάμος επίσης φέρνει μια **μεταβολή** στις κοινωνικές σχέσεις με τους άλλους (φιλία και παρέα συχνότερα με παντρεμένα ζευγάρια κλπ.).

β. Τα παιδιά

Οι περισσότεροι άνθρωποι θεωρούν ότι το **κλειδί** για μια ευτυχισμένη οικογενειακή ζωή είναι η απόκτηση παιδιών. Τα παιδιά εξ άλλου αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο του ορισμού της οικογενειακής ζωής και η ανατροφή τους θεωρείται ως πρωταρχική λειτουργία της οικογένειας.

Η τεκνοποίηση πέραν του ότι είναι ένα βιολογικό γεγονός, είναι συγχρόνως και ένα κοινωνικό, που προκαλεί **νέους κοινωνικούς ρόλους** στους γονείς και απαι-

Τα παιδιά...

Πηγή: Χ. Κοντσοκλένης

τεί ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων. Οι σχέσεις των νέων γονέων με τους γονείς τους συνήθως συσφίγγονται, καθώς οι τελευταίοι αναλαμβάνουν τους νέους τους ρόλους ως παππούδες και γιαγιάδες.

γ. Η ανατροφή και κοινωνικοποίηση του παιδιού

Οι γονείς ανατρέφουν τα παιδιά τους από τη πρώτη μέρα με το ιδεώδες να γίνουν ολοκληρωμένα και ισότιμα μέλη της κοινωνίας. Για να επιτευχθεί αυτό, πρέπει αρχικά μέσα στα πλαίσια της οικογένειας να εξασφαλιστεί η κοινωνική τους μόρφω-

ση, η απρόσκοπτη **βιολογική, συναισθηματική και πνευματική ανάπτυξη και ωρίμανση** και η απαραίτητη κοινωνικοποίηση για την αρμονική κοινωνική τους ένταξη.

Από τις σημαντικότερες λειτουργίες της σύγχρονης οικογένειας είναι η δημιουργία στερεών θεμελίων για την ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών και των γονέων, η **πρωτογενής κοινωνικοποίηση** των παιδιών, η οποία αναφέρεται στην εκπαίδευση των παιδιών στα πρώτα χρόνια της ζωής τους, ενώ η **δευτερογενής** αναφέρεται στις μετέπειτα επιδράσεις πάνω στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και των δραστηριοτήτων μάθησης του παιδιού, όπως είναι η επαφή του με τους δασκάλους και με άλλα παιδιά στο σχολείο. Στις πιο πολλές κοινωνίες, η πρωτογενής κοινωνικοποίηση συντελείται βασικά μέσα στην οικογένεια ως μέρος της ανατροφής του παιδιού.

ΜΕΣΑΙΟ ΣΤΑΔΙΟ Ή ΣΤΑΔΙΟ ΠΡΩΤΗΣ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑΣ

Ως μεσαίο στάδιο, θεωρείται η χρονική περίοδος στον κύκλο ζωής της οικογένειας, όπου οι γονείς αποκτούν κάποιο βαθμό ανεξαρτησίας από τα βάρη και τις χαρές της ανατροφής των παιδιών. Στην περίοδο αυτή οι γονικοί ρόλοι μετατοπίζονται από την ανατροφή και κοινωνικοποίηση των παιδιών προς την οικονομική υποστήριξη και την επίβλεψη της σχολικής και κοινωνικής δραστηριότητάς τους, προετοιμάζοντάς τα έτσι για την ενηλικίωση.

Το στάδιο αυτό συνοδεύεται και από διάφορες φυσιολογικές αλλαγές (ρυτίδες, αραίωση μαλλιών, χαλάρωση του σώματος κλπ.) ή προβλήματα υγείας που μπορούν να προκαλέσουν το συναίσθημα ότι η ζωή παύει να υπάρχει.

Οι γονείς συχνά αισθάνονται έντονα την έλλειψη των παιδιών δεδομένου ότι συνήθως σε αυτό το στάδιο αποχωρούν από την οικογενειακή εστία αλλά αναπτύσσονται νέες σχέσεις με τους γαμπρούς και τις νύφες τους, κ.ά.

ΣΤΑΔΙΟ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ Ή ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑΣ

α. Η γεροντική ηλικία

Η μετάβαση στη γεροντική ηλικία δεν είναι γίνεται απότομα και δεν οδηγεί αναγκαστικά σε κάποιο αίσθημα αποξένωσης. Στην Ελλάδα, αντίθετα με τις άλλες προηγμένες χώρες, οι περισσότεροι ηλικιωμένοι ζουν κοντά σε ένα τουλάχιστον από τα παιδιά τους, γεγονός που τους δημιουργεί συναισθήματα ασφάλειας και μειώνει τυχόν συναίσθημα μοναξιάς.

Πολύ συχνά ένας γονέας όταν χηρεύει πηγαίνει να ζήσει με ένα από τα παιδιά του. Σε πολλές περιπτώσεις τα παιδιά βοηθούν οικονομικά τους γονείς τους, ακόμα και αν μένουν χωριστά. Το σημαντικότερο, όμως, που προσφέρουν στους γονείς τους, στην πλειονότητα τους, είναι να τους προσφέρουν αφειδώς συναισθηματική υποστήριξη.

Σημαντικές δυσκολίες του σταδίου αυτού σχετίζονται με την συνταξιοδότηση χωρίς κατάλληλη προετοιμασία, προκειμένου να γίνουν οι απαραίτητες αλλαγές στην **διαχείριση του ελεύθερου χρόνου**, στην ανάπτυξη ενδιαφερόντων και επικοινωνίας. Σε αρκετές περιπτώσεις δημιουργούνται προβλήματα λόγω της **μείωσης των αποδοχών** και της **βιολογικής φθοράς**.

β. Ο θάνατος και το πένθος

Για την οικογένεια ως σύνολο, ο θάνατος ενός μέλους της προκαλεί μια ανατάτωση στις συνηθισμένες της δραστηριότητες. Αυτό μπορεί με τη σειρά του να οδηγήσει τα άλλα μέλη της οικογένειας να αντιμετωπίσουν συλλογικά και με μεγαλύτερο σθένος την απώλεια του αγαπημένου προσώπου. Υπάρχει, όμως, η πιθανότητα να οδηγήσει σε διάλυση της οικογένειας, παρόμοια με εκείνη που ακολουθεί ένα διαζύγιο.

Η απουσία ενός κυρίαρχου προσώπου μπορεί να οδηγήσει τα μέλη της οικογένειας να αναλάβουν μεγαλύτερες ευθύνες μέσα στην οικογένεια ή να γίνουν

περισσότερο ανεξάρτητα. Μπορεί, όμως, να τα οδηγήσει σε ενδοοικογενειακές συγκρούσεις και στην έλλειψη συνοχής

Το πένθος έχει μια πιο βαθιά και προσωπική επίδραση πάνω στον επιζώντα σύζυγο, ιδιαίτερα εάν το ζευγάρι ήταν παντρεμένο για το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του, είχε ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς και ζούσε τα τελευταία του χρόνια μακριά από τα παιδιά του.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Οι διαδοχικές φάσεις ή στάδια από τις οποίες περνά η οικογενειακή ομάδα από τη σύστασή της μέχρι τη διάλυσή της, ορίζονται με τον όρο «κύκλος ζωής της οικογένειας». Αρχίζει με την εκδήλωση της πρόθεσής για γάμο και ολοκληρώνεται όταν οι γονείς είναι πλέον ηλικιωμένοι και κάποια στιγμή πεθαίνουν.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια είναι τα στάδια του κύκλου ζωής της Ελληνικής οικογένειας;
2. Τι γνωρίζετε για το μεσαίο στάδιο του κύκλου ζωής της Ελληνικής οικογένειας;

5.5 Η κοινωνική προστασία της Οικογένειας και της Μητρότητας

Η σύγχρονη οικογένεια με τις όποιες αλλαγές στη μορφή και στις λειτουργίες της, για να διατηρηθεί, χρειάζεται **συστηματική κοινωνική προστασία και στήριξη** από την Πολιτεία και γενικότερα από την κοινωνία σε ζητήματα που αγγίζουν όλα τα επίπεδα λειτουργικότητάς της.

Οι πολιτικές, τα μέτρα και οι υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας, σύμφωνα με τις σύγχρονες αντιλήψεις για την Κοινωνική Πρόνοια, θα πρέπει να προσανατολιστούν στην οικογένεια ως θεσμό και σύνολο. Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στην λειτουργικότητα της οικογένειας και το βαθμό ικανοποίησης των αναγκών των μελών της.

Ιδιαίτερη προσοχή απαιτείται για τους τύπους οικογένειας που είναι περισσότερο ευάλωτοι. Για παράδειγμα, μονογονεϊκές οικογένειες, οικογένειες που φροντίζουν άτομο με αναπηρίες, στις πολυμελείς οικογένειες και στις οικογένειες που αντιμετωπίζουν διαγνωσμένα κοινωνικά, οικονομικά προβλήματα ή ανήκουν σε ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες. Για να επιτευχθεί αυτό, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η πρόληψη, η έρευνα και η αντιμετώπιση των προβληματικών καταστάσεων, που οφείλονται σε κοινωνικά, οικονομικά, πολιτιστικά, και μορφωτικά αίτια.

Προγράμματα, όπως η ψυχοκοινωνική ενίσχυση της οικογένειας, η πρόληψη της κοινωνικής παθολογίας, η ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση της κοινότητας, η ενημέρωση και η αλλαγή στάσης και νοοτροπίας του κοινού, καθώς και τα προγράμματα προσχολικής και σχολικής αγωγής, αναδόχων οικογενειών και υιοθεσιών, συμβάλλουν καθοριστικά στη στήριξη της οικογένειας.

Επειδή είναι σκόπιμο και χρήσιμο η πρόνοια για την οικογένεια να αρχίζει πολύ νωρίς και πριν το γάμο, προγράμματα που αφορούν την επαγγελματική υποστήριξη των νέων, την προγαμιαία ενημέρωση, τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, τον οικογενειακό προγραμματισμό, την εκπαίδευση των γονέων κ.ά., μπορούν να συντελέσουν στην αρμονική ανάπτυξη και λειτουργία κάθε μελλοντικής οικογένειας.

Επίσης το **δίκτυο προγραμμάτων και υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας**, όπως οι Βρεφονηπιακοί Σταθμοί, τα Νηπιαγωγεία, τα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία, τα Κέντρα Νεότητας, τα Κ.Α.Π.Η., τα Κέντρα Υγείας, τα Κέντρα Οικογενειακού Προγραμματισμού, τα Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας Αναπήρων ή Ηλικιωμένων, Βοήθεια στο Σπίτι Ηλικιωμένων, το Εθνικό Κέντρο Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας κ.ά., βοηθούν, διευκολύνουν, ανακουφίζουν και να στηρίζουν αποτελεσματικά την οικογένεια.

Όσον αφορά τη **μητρότητα**, η προστασία της βασικά εξαρτάται από τα μέτρα που παίρνει η Πολιτεία για αυτή και αφορούν την προστασία και τη φροντίδα της εγκύου και του παιδιού από τη σύλληψή του. Τα μέτρα αυτά θα πρέπει να προλαμβάνουν τις προβληματικές καταστάσεις και να ερευνούν, να αντιμετωπίζουν και να θεραπεύουν τις όποιες ειδικές ανάγκες που δημιουργούνται.

Μερικά από τα **μέτρα για την προστασία της μητρότητας**, που έχει θεσπίσει η πολιτεία, είναι:

- Η συστηματική ενημέρωση και πληροφόρηση των μελλουσών μητέρων για θέματα περιγεννητικής φροντίδας και φροντίδας των παιδιών
- Η νομοθετική κατοχύρωση της διακοπής της κύησης, ως αναφαίρετο δικαίωμα της γυναίκας, ώστε να διακόπτονται ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες, που μπορούν να προκαλέσουν κίνδυνο στη ζωή της
- Η προσφορά υψηλών προδιαγραφών υπηρεσιών υγείας για την επίτοκο, το βρέφος (δωρεάν κάλυψη ανασφαλιστών, επίδομα τοκετού, κ.ά.)
- Τα προγράμματα υποστήριξης (Βρεφονηπιακοί Σταθμοί, Ημερήσια Φροντίδα Παιδιών, Ιατροπαιδαγωγικά, Συμβουλευτικά Κέντρα, κ.ά.)

Το Κέντρο Πρόληψης και Θεραπείας για το Παιδί και την Οικογένεια των Παιδικών Χωριών S.O.S., Αθήνα.

- Οι άδειες κήσης και λοχείας και ανατροφής στις εργαζόμενες μητέρες
- Γονεϊκές άδειες για σχολική παρακολούθηση
- Η συνυπηρέτηση γονέων δημοσίων υπαλλήλων.
- Οι διευκολύνσεις στις πολύτεκνες οικογένειες (μειωμένο εισιτήριο στις συγκοινωνίες, επιδόματα, φοροαπαλλαγές κλπ.).

Όλα τα παραπάνω προγράμματα, μέτρα και υπηρεσίες που αφορούν τη μητρότητα, την οικογένεια και το παιδί συμβάλλουν στην καλή ποιότητα της φροντίδα του παιδιού, δεν μπορούν όμως να εκτιμηθούν, ποσοτικά και ποιοτικά, ως ικανοποιητικές και δεν ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες των περισσότερων ευάλωτων από τις οικογένειες.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η σύγχρονη οικογένεια για να ανταποκριθεί στο σύνθετο ρόλο της και να καλύψει τις διαρκώς εξελισσόμενες ανάγκες των μελών της, χρειάζεται ειδική στήριξη προστασία από την Πολιτεία και την κοινωνία. Υπάρχει επιτακτική ανάγκη για ολοκληρωμένο, ενέλικτο και προσιτό δίκτυο υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας που να έχει επίκεντρο την οικογένεια και την εξασφάλιση της αρμονικής και αποτελεσματικής της λειτουργίας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Πού πρέπει να επικεντρώνεται η παροχή προνοιακών υπηρεσιών που αφορούν την κοινωνική προστασία της οικογένειας και της μητρότητας;
2. Ποια μέτρα έχει θεσπίσει η Πολιτεία για την προστασία της μητρότητας;

5.6 Υποκατάστατες μορφές φυσικής οικογένειας

Το άτομο έχει ως φυσικό του περιβάλλον την οικογένειά του, η οποία, όπως έχουμε αναφέρει στη σχετική ενότητα, είναι μια ομάδα ανθρώπων που συνδέονται μεταξύ τους με στενούς **δεσμούς**, που προήλθαν από το γάμο, τη γέννηση ή τη συγγένεια. Στόχος της οικογένειας είναι η διατήρηση των ψυχικών, συναισθηματικών και πνευματικών δεσμών μεταξύ των μελών της, η ικανοποίηση των αναγκών τους και η προστασία τους από κάθε κίνδυνο. Επομένως, μέσα στο **οικογενειακό περιβάλλον** επιτυγχάνεται η αρμονική ανάπτυξη των παιδιών και δεν πρέπει να το στερούνται παρά μόνο σε πολύ σοβαρές περιπτώσεις.

Όμως, αρκετές φορές, ιδιόμορφες καταστάσεις επιβάλλουν την απομάκρυνση και το χωρισμό του παιδιού από το φυσικό του περιβάλλον για βραχύ ή μακρό διάστημα. Τότε πρέπει να καταβάλλεται κάθε προσπάθεια ώστε να βρεθεί ένα άλλο **υποκατάστατο** του φυσικού περιβάλλοντος που θα συμβάλλει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στην ομαλή διαβίωση και ανάπτυξη του παιδιού. Τέτοια υποκατάστατα της φυσικής οικογένειας μπορεί να είναι μία κατάλληλη θετή (υιοθεσία), ανάδοχη (αναδοχή) ή τεχνητή οικογένεια.

5.6.1 Η υιοθεσία

Ο θεσμός της υιοθεσίας είναι μια **μορφή υποκατάστασης της φυσικής οικογένειας** για παιδιά που για οποιοδήποτε λόγο στερούνται της φυσικής οικογένειας τους (θάνατος γονέων, ακαταλληλότητα, έλλειψη ενδιαφέροντος, αδυναμία, κ.ά.). Η υιοθεσία ως **μέτρο κοινωνικής προστασίας** στοχεύει στο συμφέρον του παιδιού και επιδιώκει να του προσφέρει τα θετικά της ανατροφής μέσα σε μία οικογένεια και κυρίως την συναισθηματική στήριξη και το άμεσο προσωπικό ενδιαφέρον που διευκολύνουν την απρόσκοπτη ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη μέσα σε ασφαλές περιβάλλον. Το κίνητρο των θετών γονέων πρέπει να είναι αποκλειστικά η **αγάπη** για τα παιδιά και η στάση τους πρέπει να διασφαλίζει ότι σέβονται τα **δικαιώματα** των παιδιών.

Η υιοθεσία επειδή αναπληρώνει τη φυσική γέννηση και λόγω των νομικών, κοινωνικών και άλλων αποτελεσμάτων που επιφέρει, δεν μπορεί να είναι μια πράξη

ανεπίσημη και αυθαίρετη, αλλά γίνεται σύμφωνα με τις εκάστοτε νομικές διατάξεις και κατόπιν **δικαστικής απόφασης** που διασφαλίζει το συμφέρον του παιδιού.

Η υιοθεσία δεν είναι ένα σύγχρονο φαινόμενο, αλλά τα ίχνη της χάνονται στα βάθη της ανθρώπινης ιστορίας, και συναντιέται σε όλες σχεδόν τις οργανωμένες κοινωνίες με διάφορους σκοπούς και κανονιστικούς νόμους, αντανakλώντας τις αλλαγές στα κοινωνικά προβλήματα.

Η υποκατάσταση της φυσικής οικογένειας με το **θεσμό** της υιοθεσίας συνήθως **επιλέγεται** για παιδιά που για διάφορους λόγους στερούνται φυσικής οικογένειας ή ευρύτερου οικογενειακού περιβάλλοντος ή δεν έχουν τις κατάλληλες εκείνες προϋποθέσεις για την ανατροφή των παιδιών ώστε να τα βοηθήσουν να αναπτυχθούν, να εξελιχθούν και να ευτυχίσουν.

Συνήθως απευθύνεται προς τα **παιδιά** που:

- γεννήθηκαν εκτός γάμου και οι μητέρες αδυνατούν για διάφορους λόγους να τα αναθρέψουν,
- οι δύο γονείς έχουν πεθάνει και κανείς οικείος δεν υπάρχει ή δεν μπορεί να αναλάβει την φροντίδα τους,
- ζούνε σε ακατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον ή σε συνθήκες που είναι επιβλαβείς για την ανάπτυξή τους,
- οι γονείς τους λόγω διαφόρων κοινωνικών συνθηκών δεν μπορούν να ασκήσουν το γονεϊκό τους ρόλο, κ.ά.

Τα πρώτα χρόνια μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν τεράστιος αριθμός παιδιών βρέθηκε χωρίς οικογένεια, πολλές κοινωνικές οργανώσεις, ωθούμενες από φιλανθρωπικούς σκοπούς, ξεκίνησαν προγράμματα υιοθεσίας. Πολλά παιδιά υιοθετήθηκαν κυρίως από άτεκνα ζευγάρια, σαν τη λύση στο πρόβλημα της **ατεκνίας** τους και συγχρόνως ορισμένοι ελπίζοντας ότι θα βοηθούσε στη στερέωση των ασταθών γάμων τους.

Σήμερα, παρ' όλη την πρόοδο της επιστήμης (εξωσωματική γονιμοποίηση, τεχνητή γονιμοποίηση, «δανεισμός» ή «ενοικίαση» μήτρας) ένα μόνο ποσοστό άτεκνων ζευγαριών μπορούν να ωφεληθούν. Πολλές από αυτές τις μεθόδους τεχνητής γονιμοποίησης συνδέονται με θέματα νομικά και βιοηθικής. Έτσι, η υιοθεσία θεωρείται, ακόμη από κάποιους, σαν η προσιτή εναλλακτική λύση για να μεγαλώνει κανείς ένα «δικό του» παιδί.

ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ «Η ΜΗΤΕΡΑ»
ΚΗΤΕΡΕΣ ΚΟΙΤΕΣ ΒΑΣΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Τι είναι το Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ»;

Το Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ», που ιδρύθηκε το 1953, είναι ένας από τους κύριους φορείς παιδικής προστασίας στη χώρα. Είναι Ιερατικό Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαιού, μη κερδοσκοπικός οργανισμός, και τελεί υπό την εποπτεία και τον έλεγχο του Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

Έργο του «ΜΗΤΕΡΑ» είναι η προσφορά ελθροδομημένης και εξοικονομημένης υποστήριξης σε παιδιά και γονείς που ευρισκόμενοι σε ειδική ψυχολογική κατάσταση. Συγκεκριμένα, οι οποίοι του Κέντρου Βρεφών, όπως διατυπώνεται στα άρθρα υπ' αριθ. 2562/21.9.1992 (Αρμόδιο 37), είναι:

- α) Η εξοικονομημένη και εξοικονομημένη προστασία β) των ατόμων γρήγορα και των παιδιών τους, γ) των καταπονημένων/καταπονημένων γονέων και παιδιών (μονάδες κρίσης), δ) των απροστάτευτων γυναικών και παιδιών, ε) Όλοι οι διακοπόμενοι υιοθεσίες και οι υιοθεσίες των υπ' αυτού προστατευόμενων παιδιών, ζ) Όλα τα συναφή προγράμματα ή δραστηριότητες που έλκονται ενταχθεί σε αυτά από το Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, η) Η μέριμνα και οργάνωση όλων των άλλων έργων από το Υπουργείο, επί θεμάτων που αφορούν με τους σκοπούς του.»

Κι όμως, όπως ευλοπότερα σπέρμα του «ΜΗΤΕΡΑ» περιλαμβάνονται:

- α) Η αποδοτική και η έρευνα στους τομείς υγείας και ανάπτυξης του παιδιού και των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων παιδιών και γονέων, β) Η ελπίδα και διάθεση έχουν και μελέτες για τη σωστή, ψυχολογική ανάπτυξη και ευημερία των παιδιών, καθώς και η κριτική/αξιολόγηση νομοθετικών προβλεπών.

Εκπαίδευση

Κοινωνική λειτουργία, καθίστρα, ψυχολόγος, ψυχίατροι και άλλοι ειδικοί γίνονται δεκτοί από Κέντρο για πρακτική άσκηση ή συνεργασία και παρακολούθηση των έργων του «ΜΗΤΕΡΑ». Το προσωπικό του Κέντρου συμμετέχει συχνά σε συνέδρια και συνέδρια του «ΜΗΤΕΡΑ» ή άλλων φορέων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Επίσης το «ΜΗΤΕΡΑ» οργανώνει με τη βοήθεια με χρηματοδότηση από ΕΚΚ (σε μερικές φορές σε συνεργασία με άλλους φορείς) προγράμματα ενημέρωσης, εκπαίδευσης και ενημερωτικής κατάρτισης για το προσωπικό του (π.χ. όλες τις μεθόδους καλής παιδείας που έχουν σχέση με τους σκοπούς του Κέντρου).

Έργα

Το «ΜΗΤΕΡΑ» πιστεύει ότι η αποτελεσματική έρευνα προάγει την ανάπτυξη νέων γνώσεων και την εφαρμογή των ανακαλυπθέντων μεθόδων για την υλοποίηση των σκοπών του. Η ερευνητική εργασία αφορά κυρίως θέματα που έχουν σχέση με τις δραστηριότητες του Κέντρου όπως ταμείς της κοινωνικής εργασίας, ψυχολογίας, παιδαγωγικής, ψυχιατρικής, κοινωνιολογίας και ιστορίας.

Ένας αριθμός στατιστικών μελετών που έχει ολοκληρωθεί έχουν δημοσιεύσει ή παρουσιάζονται σε συνέδρια.

Φωτογραφία: Σπύρος Φωτογραφία

Παύ είναι η εφαρμογή του Κέντρου;

Για την υλοποίηση των σκοπών του, το «ΜΗΤΕΡΑ» έχει το ακόλουθο πρόγραμμα:

- **Ιερατική προστασία για παιδιά ηλικίας 0-4 ετών**, που απορρέει από οικογενειακά προβλήματα ή απειλές να αποκομίσουν από τους γονείς τους προστασία ή μέριμνα. Τα παιδιά φιλοξενούνται σε περίεργο του δικτύου παιδιών, με ειδική διατροφή για 100 άτομα. Εργαστηριακά παρέχουν φροντίδα και αγωγή στα παιδιά, τα οποία παράλληλα παροικούν από παιδαγωγούς, ψυχολόγους και παιδοψυχίατρο.
- **Τρίτη προστασία παροικούντων/καταπονημένων παιδιών και γονέων** (μηνιαία βοήθεια στις οικογένειές τους από διαπιστευμένη ομάδα).
- **Συμβουλευτική/παιδαγωγική/νομική υποστήριξη σε γονείς και ειδικούς** με τη μέριμνα γονέων που παύουν κριση, με στόχο να παραμείνουν τα παιδιά κοντά τους ή σε γονείς των οποίων τα παιδιά αποκομίστηκαν προσωρινά, ώστε να διατηρηθούν τις κατάλληλες συνθήκες για την ευεξία τους. Η προσωρινή υποστήριξη συνεχίζεται και μετά την απόδοξη των παιδιών στη βιολογική τους οικογένεια, σύμφωνα με τις ανάγκες.
- **Παράδοση Μερικών για τη φιλοξενία 18 παιδιών και λιγότερων**. Εκτός από τη στήλη, υγιεινή και υποδομημένη παιδαγωγική, στις μελέτες μετράται παρτίδα κατανοημένη κοινωνική εργασία και συμβουλευτική από κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους. Εξοικονομούνται με έδρα ψυχιατρική/ψυχολογική, καθώς η φιλοξενούμενη συμπεριφορά σε περιστασιακά ψυχιατρικά, παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά του «ΜΗΤΕΡΑ» ή άλλων φορέων. Περιστασιακά, μετράται με τα μέρη των μελετών να φιλοξενούνται στο Περιττορο για σύντομα χρονικά διαστήματα. Συμβουλευτική βοήθεια και στρατηγικές υποστήριξης, παρέχονται επίσης σε άτομα και λιγότερα που δεν ανήκουν στο περιττορο «Μετρήσιμ».
- **Τμήμα ενδυνάμυνσης προσωπικού**. Τα παιδιά που υποδομούνται σε ανάδοχη οικογένεια ευρισκόμενα από την προστασία του Κέντρου και παρακολουθούν από διαπιστευμένη ομάδα για όσα διατάσσονται παραμένουν σε ανάδοχη ή μέσα και γίνονται κοινωνικά και κοινωνικά ευπρόσδεκτοι. Οι ανάδοχοι γονείς βοηθούν στα έργα τους, κοινωνικά και συμβουλευτικά.
- **Τμήμα υιοθεσίας**. Ηλικιότητα έρευνα δίνει (i) στην προστασία φυσικών γυναικών, παιδιά και άλλων γονέων για την υιοθεσία και (ii) στην εξοικονομική δράση οικογενειών για παιδιά με ειδικές ανάγκες.
- **Τμήμα συμβουλευτικής για θέματα εργασίας και υιοθεσίας** όπου που αναφέρονται τις μέρες τους.

Οι υπηρεσίες του «ΜΗΤΕΡΑ» εφαρμόζονται δωρεάν, πλην ελάχιστων εδών που απαιτούνται, όπου μπορεί να κριθεί επιβεβαιωθεί η οικονομική ανάγκη των γυναικών. Οι υπηρεσίες δίνονται γονείς/εργασίες που δεν καθίσταται από τη διακρίση του Κέντρου για την κάλυψη εδών εργασίας με τη διακρίση διακρίσεων της υιοθεσίας. Παραπομπές περιστατικών γίνονται δεκτές από αναδοχικές (πλην κριτική ή θύση). Τα προγράμματα του Κέντρου είναι δωρεάν ώστε να προσκομίζονται στις ανάγκες της κάθε περίπτωσης.

Διακρίση και Προσωπικό

Το «ΜΗΤΕΡΑ» διακρίνει από διοικητικό συμβούλιο που διακρίνει από την κυβέρνηση.

Το προσωπικό περιλαμβάνει (προφροντιστή/μας ΤΕΛ, βοηθούς διοικητικών, κοινωνικούς λειτουργούς, παιδαγωγούς, ψυχολόγους, ψυχίατρος, ιατρούς, διοικητικό και βοηθητικό προσωπικό).

Οι εκπαιδευτικές υπηρεσίες του Κέντρου διακρίνονται από τον Επιστημονικό Διευθυντή και το Επιστημονικό Συμβούλιο που είναι το πλέον επιστημονικό όργανο του Κέντρου και τα μέλη του εκπροσωπούν τις διακρίσεις ειδικότητας. Το Επιστημονικό Συμβούλιο γνωμοδοτεί για θέματα πολιτικής του Κέντρου στον επιστημονικό τομέα.

Το «ΜΗΤΕΡΑ» χρηματοδοτείται από το Δημόσιο.

Για περισσότερες πληροφορίες, μπορείτε να απευθυνθείτε στο:

Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ»
Λεωφόρος Δημοκρατίας 68
Τ.Κ. 131 22 ΙΛΙΟΥΣ (Ν. Αττικής) Αττικής
Τηλ.: 2627185, 2611161, 2627911 - FAX: 2611219

Οι σύγχρονες αντιλήψεις της επιστήμης της κοινωνικής εργασίας επαναδιατύπωσαν τους προσανατολισμούς της υιοθεσίας και σήμερα πλέον προέχει το **συμφέρον του παιδιού** και δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις ανάγκες του. Ταυτόχρονα, γίνεται προσπάθεια διασφάλισης της αρμονικής λειτουργικότητας της θετής οικογένειας, προς όφελος όλων των μελών.

Η υιοθεσία λοιπόν, εξελίχθηκε έτσι ώστε σήμερα να αποτελεί το σημαντικότερο **θεσμό αποκατάστασης** των παιδιών, αφού δημιουργεί για αυτά οικογένεια και τους εξασφαλίζει μια σταθερή, φυσιολογική, συναισθηματική και κοινωνική εξέλιξη.

Η υιοθεσία των παιδιών γίνεται με τρεις κυρίως τρόπους:

- Οι **κρατικές υιοθεσίες** μέσω του συστήματος παιδικής προστασίας. Κατά κανόνα πρόκειται για βρέφη ή νήπια που ζήτησαν οι γονείς να υιοθετηθούν ή στερούνται γονέων ή οι γονείς τους για διάφορους λόγους κρίνονται δικαστικά ακατάλληλοι ή ότι αδυνατούν να τα μεγαλώσουν. Τα παιδιά φιλοξενούνται μέχρι να υιοθετηθούν σε ανάλογη κοινωνική οργάνωση, η οποία έχει και την ευθύνη της τοποθέτησης στη θετή οικογένεια μετά από δικαστική απόφαση, όπως και της συνέχισης της παρακολούθησης της εξέλιξης των παιδιών και της συμβουλευτικής στήριξης της οικογένειας.
- Οι **ιδιωτικές υιοθεσίες** με την άμεση συγκατάθεση των γονέων του παιδιού (συνήθως υπάρχει μόνο η μητέρα), προς θετό ζευγάρι της επιλογής τους. Οι κοινωνικοί λειτουργοί της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης πραγματοποιούν την έρευνα καταλληλότητας των θετών γονέων που υποδείχθηκαν από την φυσική μητέρα και ακολουθεί δικαστική απόφαση. Ο τρόπος αυτός έχει φέρει στην επιφάνεια περιπτώσεις παράνομων υιοθεσιών (αγοραπωλησία βρεφών) λόγω της άμεσης επικοινωνίας των συναλλασσόμενων και συχνά μέσω μεσολαβητών.
- Οι **διακρατικές υιοθεσίες** με την υιοθέτηση παιδιών από ή σε άλλες χώρες. Στην διαδικασία διαμεσολαβούν κοινωνικές οργανώσεις από τις δύο χώρες και ακολουθεί δικαστική απόφαση.

Οι υποψήφιοι θετοί γονείς, με σχετική αίτηση, κάνουν γνωστή την επιθυμία τους να υιοθετήσουν παιδί στις αρμόδιες κοινωνικές οργανώσεις, οι οποίες αναλαμβάνουν να αξιολογήσουν την καταλληλότητά τους ώστε να γίνουν θετοί γονείς. Τη διερεύνηση της υποψήφιας θετής οικογένειας την πραγματοποιούν έμπειροι Κοινωνικοί Λειτουργοί. Η έγκριση των υποψηφίων θετών γονέων είναι

αρμοδιότητα του Διοικητικού Συμβουλίου της αρμόδιας υπηρεσίας, μετά από εισήγηση του Επιστημονικού Συμβουλίου, το οποίο συνήθως έχει διεπιστημονική σύνθεση (Κοινωνικοί Λειτουργοί, Ψυχολόγοι, Νήπιο-Βρεφοκόμοι, Νομικοί Σύμβουλοι και Γιατροί).

Για το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα κατά την αξιολόγηση, λαμβάνονται υπ' όψη τα παρακάτω **κριτήρια**:

- Το ισχυρό κίνητρο υιοθεσίας από τους συζύγους και τα άλλα μέλη της οικογένειας (π.χ. παιδιά, αν υπάρχουν)
- Την ικανότητα των υποψηφίων γονέων για δημιουργία ζεστών και ουσιαστικών σχέσεων
- Τις σταθερές συζυγικές και οικογενειακές σχέσεις που έχει το ζευγάρι
- Τη ψυχική, πνευματική και σωματική υγεία του ζευγαριού
- Τη θετική στάση των υποψηφίων προς τη φυσική οικογένεια και την προθυμία τους να ενημερώσουν το παιδί για την καταγωγή του και να του εξηγήσουν τις συνθήκες της υιοθεσίας του
- Την διάθεση και ικανότητα αντιμετώπισης των ιδιαιτεροτήτων της ανατροφής υιοθετημένου παιδιού (την αποδοχή της ανάγκης του παιδιού για την αναζήτηση των ριζών του, των πιθανών αμφισβητήσεων και κρίσεων στην εφηβεία, κ.ά.)
- Θετική στάση ευρύτερου οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος για την υιοθεσία.
- Την δυνατότητα εξασφάλισης στο παιδί συνθηκών αξιοπρεπούς διαβίωσης, ανάπτυξης, και ασφάλειας

Όπως είναι φανερό, η παρέμβαση των έμπειρων κοινωνικών φορέων στην υιοθεσία είναι απαραίτητη γιατί έτσι μελετώνται οι ανάγκες των θετών γονέων και διασφαλίζονται τα συμφέροντα του παιδιού και ταυτόχρονα προετοιμάζονται οι θετοί γονείς για τις ιδιαιτερότητες του ρόλου τους.

Πολλές δυσκολίες αντιμετωπίζουν οι υιοθεσίες **παιδιών με αναπηρίες ή με προβλήματα υγείας** ή με **αντίστοιχο οικογενειακό ιστορικό** των φυσικών γονέων, γιατί υπάρχει απροθυμία αποδοχής τους από τους υποψηφίους θετούς γονείς. Στο παρελθόν, παιδιά με προβλήματα προωθήθηκαν σε οικογένειες θετών γονέων εκτός Ελλάδας (κυρίως στην Η.Π.Α.), προκειμένου να αποφύγουν την ιδρυματική ζωή και να ζήσουν μέσα στη θालπωρή της οικογένειας. Σήμερα όλο και περισσότερα ζευγάρια αποδέχονται παιδιά με αυτά τα χαρακτηριστικά, αλλά δεν

καλύπτονται οι ανάγκες ζήτησης, έτσι παιδιά παραμένουν στα ιδρύματα και αναμένουν την Πολιτεία να βελτιώσει την κοινωνική πολιτική και την κοινωνία μας να τους δώσει την αγάπη της. Η αγάπη και τα ανθρώπινα συναισθήματα δεν είναι αγαθά που αγοράζονται αλλά και δεν είναι δυνατό να δωθούν με αποκλειστικό και προσωπικό τρόπο στην ιδρυματική φροντίδα.

5.6.2 Η ανάδοχη οικογένεια

Η αναδοχή είναι μια **υποκατάστατη μορφή της φυσικής οικογένειας**. Η ανάδοχη οικογένεια αναλαμβάνει τη φροντίδα ανατροφής ενός ή περισσότερων παιδιών, που δεν διαθέτουν για ειδικούς λόγους φυσικό οικογενειακό περιβάλλον ή επιβάλλεται η απομάκρυνσή του από αυτό, για μερικές ημέρες, εβδομάδες, μήνες ή για χρόνια. Η ανάδοχη φροντίδα παρέχεται έναντι κάποιας συμβολικής οικονομικής ενίσχυσης για την κάλυψη μέρους των εξόδων ανατροφής του παιδιού ή επαγγελματικά.

Βασικός σκοπός της αναδοχής είναι να προσφέρει στο παιδί, που οι γονείς του δεν μπορούν να το φροντίσουν, την θάλπωρή και την εμπειρία της οικογενειακής ζωής μέχρι να μπορέσουν να το ξαναπάρουν οι γονείς του ή προστατευθεί με άλλη μορφή κοινωνικής προστασίας. Μπορεί να λειτουργήσει και σαν μέθοδος εκφόρτισης ή ανακούφισης τη οικογένειας σε καταστάσεις κρίσης για οποιοδήποτε λόγο.

Σε ανάδοχες οικογένειες **φιλοξενούνται** βρέφη ή νήπια:

- ασθενών γονέων
- εκτός γάμου που δεν μπορούν να τα κρατήσουν οι μητέρες
- διαλυμένων οικογενειών που δεν ενδιαφέρεται κανένας γονέας για αυτά
- ορφανά ή μονογονεϊκών οικογενειών σε αδυναμία
- με ειδικές ανάγκες ή χρόνιες παθήσεις που αδυνατεί να κρατήσει η οικογένειά τους
- φυλακισμένων γονέων, χρηστών ουσιών
- γονέων που έχει διαπιστωθεί η ακαταλληλότητά τους να ασκούν το γονεϊκό ρόλο, κακοποιημένα και παραμελημένα.

Οι ανάδοχοι γονείς θα πρέπει να είναι **έμπειροι** και **υπομονετικοί**, να δέχονται τη βιολογική οικογένεια του παιδιού και να ενθαρρύνουν την προσωπική και συναισθηματική επαφή του παιδιού μαζί της. Θα πρέπει επίσης να είναι συνε-

γάσιμοι με τους ειδικούς με σκοπό την αποκατάσταση του παιδιού. Τέλος, οι ανάδοχοι γονείς θα πρέπει να προσαρμόζουν τις προσδοκίες τους με το μέλλον και το συμφέρον του παιδιού, ανεξάρτητα του ισχυρού συναισθηματικού δεσμού τους με αυτό, γιατί κάποια ημέρα αυτό μπορεί να πρέπει να φύγει.

Οι ανάδοχοι οικογένειες επιλέγονται από τους αρμόδιους φορείς, κρατικούς ή ιδιωτικούς, οι οποίοι έχουν και την ευθύνη παρακολούθησης των παιδιών, με βάση ορισμένα **κριτήρια**, όπως η εμπειρία στο μέγαλωμα των παιδιών, εμπειρία από γονείς που ήταν θετικά πρότυπα, προθυμία για συνεργασία με τους ειδικούς, ικανότητα στο χειρισμό θεμάτων συμπεριφοράς, λήψη αποφάσεων από το ζευγάρι από κοινού κ.ά., ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στις αυξημένες ανάγκες των παιδιών. Οι ανάδοχοι γονείς προέρχονται κυρίως από την εργατική τάξη και τα τελευταία χρόνια και από την μεσαία.

Η βασική διάκριση της αναδοχής σε σχέση με την υιοθεσία, είναι η προσωρινότητα του χαρακτήρα της, σε αντίθεση με την υιοθεσία που είναι μόνιμη και για όλη τη ζωή. Η αναδοχή διαφέρει και από την ιδρυματική προστασία, γιατί προσφέρει στενότερες, σταθερές, προσωπικές και διαρκέστερες σχέσεις μέσα σε ένα οικογενειακό περιβάλλον.

ΤΑ ΖΩΑ ΥΙΟΘΕΤΟΥΝ ΤΗΝ ΑΝΑΔΟΧΗ, ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΓΙΑΤΙ ΟΧΙ;

Είναι γενικά παραδεκτό, ότι η ανάδοχη οικογένεια είναι μία από τις καλύτερες μορφές υποκατάστατης οικογένειας, γιατί αφ'ενός εξασφαλίζει στο παιδί ένα περιβάλλον που βρίσκεται συνήθως όσο γίνεται πιο κοντά σε αυτό της φυσικής οικογένειας και αφ'ετέρου γιατί ίσως είναι η πιο οικονομική και αποτελεσματική λύση για τα παιδιά που χρειάζονται υποκατάστατο οικογένειας και δεν υπάρχουν δυνατότητες για υιοθεσία.

Ανάλογα με τις ανάγκες των παιδιών και το χρονικό διάστημα που υπολογίζεται ότι θα διαρκέσει διακρίνεται στους παρακάτω τύπους:

- **Αναδοχή ανακούφισης:** Ο σκοπός της είναι να προσφέρει σε υπερβολικά πιεσμένους γονείς λίγη ηρεμία και ανακούφιση από τη συνεχή φροντίδα του παιδιού (κυρίως με αναπηρίες). Συνήθως παρέχεται περιοδικά τα Σαββατοκύριακα ή συνεχώς για μία εβδομάδα.
- **Επείγουσα αναδοχή:** Για έκτακτες περιπτώσεις παιδιών που κινδυνεύουν να κακοποιηθούν ή δεν έχουν πού να μείνουν. Η παραμονή διαρκεί μέχρι να ληφθούν αποφάσεις για μονιμότερη τοποθέτησή του.
- **Βραχυπρόθεσμη αναδοχή:** Αυτή διαρκεί συνήθως λίγους μήνες και χρησιμοποιείται κατά κανόνα για βρέφη που προορίζονται για υιοθεσία ή όταν η μητέρα νοσηλεύεται και δεν υπάρχει άλλος να τα φροντίσει.
- **Μεσοπρόθεσμη αναδοχή:** Ο τύπος αυτός διαρκεί από δύο μήνες μέχρι δύο χρόνια. Σκοπός της είναι να δώσει το χρόνο που χρειάζονται οι γονείς ή τα παιδιά για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους.
- **Μακροπρόθεσμη αναδοχή:** Διαρκεί περισσότερο από δύο χρόνια και φθάνει μέχρι την ενηλικίωση του παιδιού ή και περισσότερο. Αυτό συμβαίνει για ειδικές περιπτώσεις που δεν υπάρχει εναλλακτική λύση πλὴν της ιδρυματικής φροντίδας.

Η αναδοχή παρέχεται από κρατικούς κοινωνικούς φορείς (όπως π.χ. ο Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας, το Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ»), που έχουν την ευθύνη της επιλογής, της εκπαίδευσης, της εποπτείας, της χρηματοδότησης, και της στήριξης, με ειδικούς επιστήμονες, των αναδόχων οικογενειών.

5.6.3 Η τεχνητή οικογένεια

Η τεχνητή οικογένεια είναι η τρίτη **μορφή υποκατάστασης της φυσικής οικογένειας** και οι ποιο διαδεδομένοι τύποι είναι:

- α. Σπίτια παιδιών
- β. Παιδικό χωριό S.O.S.

α. Σπίτια παιδιών

Τα σπίτια παιδιών είναι μία τεχνητή οικογένεια, η οποία αποτελείται από τους εθελοντές ή επαγγελματίες γονείς και μέχρι έξι παιδιά και των δύο φύλων σχολικής ηλικίας ή του ίδιου φύλου εφηβικής ηλικίας. Εποπτεύεται από κάποια κοινωνικό φορέα και υποστηρίζεται από ειδικούς επιστήμονες.

Στόχος αυτής της μορφής κοινωνικής προστασίας των παιδιών είναι να αποφυγουμε την ιδρυματική περίθαλψη. Συνήθως χρησιμοποιείται για προγράμματα απο-ασυλοποίησης παιδιών που βρίσκονταν σε ιδρύματα κλειστής περίθαλψης ή την φροντίδα παιδιών με ειδικά προβλήματα (με παραβατική ή αντικοινωνική συμπεριφορά, με ειδικές ανάγκες). Είναι πρόγραμμα ανοικτής φροντίδας και στόχο έχει να αξιοποιήσει τα θετικά της φροντίδας από γονείς με εμπειρία και της θετικής δυναμικής της ομαδικής συμβίωσης με κανόνες και όρια.

Η μορφή της οικογένειας αυτής έχει αρκετά από τα πλεονεκτήματα της φυσικής οικογένειας, όπως είναι η μονιμότητα και η εξατομίκευση της φροντίδας των παιδιών. Λειτουργεί σαν μια πολύτεκνη οικογένεια, στεγάζεται σε κατοικίες μέσα στην κοινότητα (διαμερίσματα κλπ.), διαχειρίζεται αυτοτελώς τα οικονομικά της και προγραμματίζει τη ζωή της σύμφωνα με τους κανόνες της φυσικής οικογένειας.

Τέτοια προγράμματα λειτουργούν σε αρκετές χώρες υποκαθιστώντας τα κλειστά ιδρύματα (Κύπρος, Αγγλία, Γερμανία, κ.ά.). Στην Χώρα μας λειτουργούν παρόμοια προγράμματα απο-ασυλοποίησης για ενήλικες και ορισμένα προγράμματα εθελοντικών φορέων.

β. Παιδικό χωριό

Η οικογένεια των Παιδικών Χωριών «S.O.S» αποτελείται από τη μητέρα και έξι έως οκτώ παιδιά διαφορετικής ηλικίας και φύλου. Οι οικογένειες είναι ενταγμένες και λειτουργούν σε ανεξάρτητα σπίτια του παιδικού χωριού. Τα παιδιά μεγαλώνουν ως αδέρφια και φοιτούν στα δημόσια σχολεία της περιοχής.

Παιδικό Χωριό S.O.S. Πλαγιάρι Θεσσαλονίκης.

Ο σκοπός αυτών των παιδικών χωριών είναι να βοηθούν παιδιά που έχουν ανάγκη φροντίδας και προστασίας γιατί η φυσική τους οικογένεια αδυνατεί να τα προστατεύσει ή δεν έχουν τους δύο ή τον ένα από τους δύο γονείς και ο άλλος δεν είναι σε θέση να ανταποκριθεί στις ευθύνες και τις υποχρεώσεις του ρόλου του. Προσφέρουν τη δυνατότητα στα παιδιά να έχουν μόνιμο σπίτι και να ζουν σε ένα σταθερό και κατάλληλο περιβάλλον, το οποίο πλησιάζει το πλαίσιο της φυσικής οικογένειας.

Η επιλογή των παιδιών στα παιδικά χωριά γίνεται με αποκλειστικό **κριτήριο** την ανάγκη προστασίας τους, ανεξαρτήτως της φυλής, της εθνικότητας ή της θρησκείας τους. Η εισαγωγή τους γίνεται μέχρι την ηλικία των οκτώ ετών και γίνονται δεκτά παιδιά υγιή. Ιατροπαιδαγωγική και κοινωνική εργασία συμπληρώνουν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα των παιδικών χωριών S.O.S. Η μητέρα είναι συνήθως μια γυναίκα χωρίς άμεσες οικογενειακές υποχρεώσεις, με ηλικία 32-45 ετών, με διάθεση προσωπικής αφοσίωσης, με υπευθυνότητα και κυρίως με συναισθήματα αγάπης για πολλά παιδιά.

Ένα παιδικό χωριό S.O.S. αποτελείται από 15-20 σπίτια, που στο καθένα αντιστοιχεί και μια οικογένεια, το σπίτι του διευθυντή ή αρχηγού του χωριού (ο οποίος συμβουλεύει και καθοδηγεί τα μέλη του χωριού και έχει τον πατρικό ρόλο), το κοινοτικό (όπου βρίσκονται τα γραφεία), την βιβλιοθήκη, τις αίθουσες πολλα-

πλών χρήσεων, τους χώρους για τις αθλοπαιδιές και το ανοικτό θέατρο. Τα χωριά κτίζονται κοντά σε κατοικημένες περιοχές αποτελώντας μέρος της περιφέρειας της πόλης, αλλά και μια γέφυρα προς την κοινωνία για τα παιδιά που ζουν σ' αυτό.

Εμπνευστής της ιδέας και ιδρυτής των πρώτων Παιδικών Χωριών S.O.S. ήταν ο Αυστριακός Χέρμαν Γκμάνιερ (Hermann Gmeiner), 1919-1986. Στην Ελλάδα έχουμε δύο παιδικά χωριά S.O.S., ένα στη Βάρη Αττικής και ένα στο Πλαγιάρι Θεσσαλονίκης.

Τα παιδικά χωριά αναλαμβάνουν την ευθύνη των παιδιών μέχρι που τα ίδια να μπορούν να φροντίσουν τον εαυτό τους. Κατά την διάρκεια της μαθητείας τους σε ένα επάγγελμα ή των σπουδών τους μπορούν να κατοικούν σε μία από τις Στέγες Νέων που ανήκουν στα Παιδικά Χωριά.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Αρκετές ιδιόμορφες καταστάσεις επιβάλλουν την απομάκρυνση και το χωρισμό του παιδιού από το φυσικό του περιβάλλον για βραχυχρόνιο ή μακροχρόνιο διάστημα. Στις περιπτώσεις αυτές η φυσική οικογένεια μπορεί να υποκατασταθεί από ένα άλλο οικογενειακό περιβάλλον που θα συμβάλλει στην πιο πέρα ομαλή διαβίωση και ανάπτυξη του παιδιού. Τέτοια υποκατάστατα της φυσικής οικογένειας είναι: α) η υιοθεσία, β) η αναδοχή και γ) η τεχνητή οικογένεια.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι ονομάζουμε υιοθεσία και τι αναδοχή;
2. Ποιοι είναι οι τύποι αναδοχής και σε αναφέρονται;
3. Ποιους τύπους τεχνητής οικογένειας γνωρίζετε;
4. Ποιος είναι ο σκοπός των Παιδικών Χωριών S.O.S.;

5.7 Μορφές κοινωνικής φροντίδας του παιδιού

Ήδη σε προηγούμενη ενότητα αναλύθηκαν οι λόγοι που το παιδί δεν θα πρέπει να αποχωρίζεται την οικογένειά του, παρά μόνο όταν σοβαροί λόγοι αναγκάζουν τους γονείς του να μην μπορούν να εκπληρώσουν το γονεϊκό τους ρόλο. Σε αυτή την περίπτωση παιδί πρέπει να τεθεί υπό την προστασία της πολιτείας, η οποία μέσω του δικτύου των κοινωνικών της οργανώσεων θα πρέπει να καλύψει τις ανάγκες του παιδιού.

Εάν δεν υπάρχει, για διάφορους λόγους, η δυνατότητα αποκατάστασης του παιδιού σε μία από τις τρεις μορφές υποκατάστασης της οικογένειας, τότε θα πρέπει, να αναζητηθούν εναλλακτικές σε άλλες μορφές κοινωνικής προστασίας όπως είναι:

- η ιδρυματική προστασία,
- τα κοινωνικά διαμερίσματα και
- οι ξενώνες

5.7.1 Ιδρύματα κοινωνικής προστασίας

Σε ιδρύματα κοινωνικής προστασίας φιλοξενούνται συνήθως παιδιά:

- Ορφανά από τον ένα ή και τους δύο γονείς, αναπήρων ή ασθενών γονέων.
- Άπορης ή πολύτεκνης οικογένειας, η οποία αδυνατεί να ανταπεξέλθει στα έξοδα διατροφής, εκπαίδευσης κ.ά.
- Εκτός γάμου και έχει εγκαταλειφθεί από τον πατέρα του, ενώ η μητέρα του βρίσκεται σε οικονομική αδυναμία.
- Δυσλειτουργικών ή διαλυμένων οικογενειών, εγκαταλειμμένα, κακοποιημένα, άστεγα.

Το παιδί στο ίδρυμα εξασφαλίζει, στέγη, τροφή, ενδυμασία, σχολική ή επαγγελματική. Τα ερεθίσματα που είναι δυνατό προσφέρει ένα ίδρυμα για τη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού στις καλύτερες συνθήκες είναι χωρίς ένταση και ποικιλία και οι συναισθηματικοί δεσμοί δεν έχουν σταθερότητα και συνέχεια ενώ επισκιάζονται από τις επιπτώσεις του «ιδρυματισμού». Η ιδρυματική προ-

στασία επιλέγεται λόγω έλλειψης άλλων εναλλακτικών μορφών κοινωνικής προστασίας του παιδιού σε κίνδυνο.

Η μακροχρόνια παραμονή του παιδιού σε ίδρυμα, ιδιαίτερα τα πρώτα χρόνια της ζωής του, έχει επιβαρυντικές επιπτώσεις στην ψυχοκινητική και κοινωνική του ανάπτυξη και εξέλιξη. Καθυστέρηση στο γνωστικό τομέα, συναισθηματικές διαταραχές και διαταραχές συμπεριφοράς, είναι μερικές από τις πιο σοβαρές επιβαρύνσεις των παιδιών στα ιδρύματα.

Οι επιπτώσεις αυτές μπορούν να γίνουν χειρότερες, όταν τα ιδρύματα έχουν πλήρη έλλειψη επιστημονικού προσωπικού και τεράστιες ελλείψεις εκπαιδευμένου προσωπικού, οι εγκαταστάσεις τους δεν ανταποκρίνονται στις βασικές ανάγκες των παιδιών και στερούνται σχεδιασμένου επιστημονικού μοντέλου λειτουργίας. Τα παραδοσιακά ιδρύματα παιδιών συνήθως λειτουργούν ως κρατικοί γραφειοκρατικοί μηχανισμοί.

Όλα τα παραπάνω, καθώς και η συνεχής εναλλαγή του προσωπικού, η έλλειψη αποκλειστικότητας στη φροντίδα, τα εναλλασσόμενα ωράρια, η απουσία ιδιωτικής ζωής, η απομόνωση από την υπόλοιπη κοινότητα, ο στιγματισμός, η ρουτίνα και η μονοτονία της ιδρυματικής ζωής, η έκθεση στον ίδιο πάντα απρόσωπο χώρο για

Το Ειδικό Ίδρυμα Προστασίας Παιδιών «Αγία Βαρβάρα», του Ε.Ο.Κ.Φ. επί της Α. Συγγρού, Ν. Σμύρνης. Φιλοξενεί κορίτσια εφήβους που αντιμετωπίζουν κοινωνικά προβλήματα και το πρόγραμμα κοινωνικής προστασίας των παιδιών από τα φανάρια.

όλες τι εκδηλώσεις, και το ισοπεδωτικά ομαδικό πρόγραμμα, συνηγορούν ώστε άμεσα τα ιδρύματα κλειστής περίθαλψης να αντικατασταθούν από εναλλακτικά προγράμματα ανοικτής κοινωνικής φροντίδας για παιδιά και μέτρα ενίσχυσης και στήριξης της φυσικής οικογένειας ή των υποκατάστατων μορφών της.

Το Εθνικό Νηπιοτροφείο Καλλιθέας

Επίσης πρέπει να αναπτυχθούν ειδικά θεραπευτικά προγράμματα και ξενώνες βραχείας κοινωνικής φροντίδας για τις ειδικές περιπτώσεις παιδιών που αντιμετωπίζουν πολύπλοκες ή ειδικές καταστάσεις που χρήζουν θεραπείας και επανένταξης (όπως, κακοποιημένα παιδιά, χρήστες ουσιών, παραβατικές ή αντικοινωνικές ή αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές, κ.ά).

5.7.2 Τα κοινωνικά διαμερίσματα

Τα κοινωνικά διαμερίσματα ή κοινωνικές κατοικίες είναι μονάδες προστασίας μικρού μεγέθους. Η δυναμικότητα τους σε αριθμό παιδιών δεν ξεπερνά τα πέντε. Στεγάζονται σε διαμερίσματα τα οποία βρίσκονται μέσα στην κοινότητα και είναι στελεχωμένα με ειδικευμένο προσωπικό (κοινωνικοί φροντιστές κλπ).

Οι μονάδες αυτές μπορούν να εξασφαλίζουν όσο το δυνατόν περισσότερο εξατομικευμένη φροντίδα και άμεση επαφή με την κοινότητα. Η φιλοσοφία τους είναι ότι η ζωή μέσα στην κοινότητα βοηθά τους ανθρώπους να αναπτύξουν το δυναμικό τους καλύτερα από ότι μέσα στο κλειστό, απομονωμένο ίδρυμα. Έτσι δίνεται η δυνατότητα, κυρίως στα παιδιά «υψηλού κινδύνου» (αποστερημένα, παραμελημένα ή παραπτωματικά) να παραμείνουν μέσα στην κοινότητα.

5.7.3 Οι ξενώνες

Οι ξενώνες απευθύνονται σε παιδιά που σε κάποια φάση της ζωής τους βρέθηκαν χωρίς στέγη. Τέτοια παιδιά είναι τα εγκαταλειμμένα, τα παιδιά που έχουν χάσει τους γονείς τους, τα παιδιά από άλλες χώρες και έχουν αποκοπεί από το οικογενειακό τους περιβάλλον, τα παιδιά που είναι θύματα εκμετάλλευσης, τα παιδιά που διάφοροι λόγοι τα έχουν αναγκάσει να φύγουν από το σπίτι τους, και τέλος παιδιά που θέλουν να ζήσουν μια περιπέτεια και χάνονται.

Η φιλοξενία σε προστατευόμενους ξενώνες παρέχεται χωρίς να γίνεται διάκριση ηλικίας, φύλου, θρησκείας, φυλής ή εθνικότητας. Οι παροχές πέρα από τη στέγη, την τροφή και την ένδυση περιλαμβάνουν και κοινωνικοϊατρική φροντίδα, ψυχολογική υποστήριξη και δημιουργική απασχόληση.

Η εισαγωγή παιδιών στους ξενώνες συνήθως εξυπηρετεί επείγουσες ανάγκες. Η παραμονή των παιδιών έχει **προσωρινό χαρακτήρα**. Η κοινωνική υπηρεσία του ξενώνα προσπαθεί άμεσα να επανεντάξει τον ένοικο του ξενώνα στον προγενέστερο τρόπο ζωής του και αν αυτό δεν είναι δυνατό ή δεν είναι προς το συμφέρον του παιδιού, τότε αναζητεί την καλύτερη δυνατή λύση για την μόνιμη κοινωνική προστασία και αποκατάσταση του παιδιού.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Εάν δεν υπάρχει η δυνατότητα αποκατάστασης του παιδιού σε μία από τις τρεις μορφές υποκατάστασης της οικογένειας, τότε αναζητείται λύση. Τα κλειστά ιδρύματα παιδιών αποτελούν αναγκαστική λύση λόγω έλλειψης άλλων προγραμμάτων παιδικής προστασίας σε κοινωνικά διαμερίσματα και ξενώνες. Όμως, η μακροχρόνια παραμονή του παιδιού σε ίδρυμα, ιδιαίτερα τα πρώτα χρόνια της ζωής του, έχει επιβαρυντικές επιπτώσεις στην ψυχοκινητική και κοινωνική του εξέλιξη. Για το λόγο αυτό τα ιδρύματα κλειστής περίθαλψης πρέπει να λειτουργούν ως προστατευτικοί χώροι προσωρινής διαμονής των παιδιών.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιες είναι οι επιπτώσεις στο παιδί από την μακροχρόνια παραμονή του σε ίδρυμα;
2. Ποια είναι η φιλοσοφία των κοινωνικών διαμερισμάτων;

5.8 Μέτρα Κοινωνικής Πολιτικής – Υπηρεσίες και Προγράμματα

5.8.1 Οικονομική ενίσχυση οικογένειας και παιδιού

Όπως είναι γνωστό, η οικονομική ανέχεια μιας οικογένειας είναι πηγή πολλών κακών. Η έλλειψη εισοδήματος ή το χαμηλό εισόδημα, η ανεργία συνδέονται άμεσα με προβλήματα διαβίωσης και με αρνητικές επιπτώσεις σε όλους τους τομείς λειτουργία της οικογένειας.

Με τη στήριξη του εισοδήματος της οικογένειας από την Πολιτεία ώστε να μην υπολείπεται του κατώτατου ορίου επιβίωσης σε συνδυασμό με κατάλληλα προγράμματα κοινωνικής ένταξης μπορεί να αποφευχθεί η δυσλειτουργία της ή διάλυσή της και η συνεπακόλουθη απομάκρυνση του παιδιού ή των παιδιών από την οικογένεια και η γονεϊκή αποστέρησή τους, η οποία επιφέρει σοβαρές συνέπειες στην βιολογική και στην ψυχονοητική τους ισορροπία και ανάπτυξη. Άλλωστε σχεδόν όλες οι μορφές παιδικής προστασίας είναι περισσότερο δαπανηρές και κυρίως η ιδρυματική.

Η οικονομική ενίσχυση δίνεται συνήθως από το κράτος ή τους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης και έχει τη μορφή του μηνιαίου επιδόματος, της εφ' άπαξ αποζημίωσης ή διαφόρων παροχών σε είδος ή ελαφρύνσεων (το μειωμένο εισιτήριο στις συγκοινωνίες, η χορήγηση ευνοϊκών δανείων για αυτοστέγαση, οι μεταγραφές φοιτητών-σπουδαστών, δωρεάν σίτιση και στέγαση φοιτητών, απαλλαγή από τον ειδικό φόρο αγοράς αυτοκινήτου κ.ά.).

Τα επιδόματα πρέπει να λειτουργούν επικουρικά για να είναι αποτελεσματικά, αλλά στη χώρα μας δεν υπάρχει μηχανισμός συντονισμού των παροχών κοινωνικής ασφάλισης, πρόνοιας και ανεργίας ή απασχόλησης ώστε να συνδέονται με τις πραγματικές ανάγκες ή δυνατότητες των επιδοτουμένων.

Μερικά από τα **επιδόματα** που δίνονται είναι: επίδομα στην πολύτεκνη οικογένεια, επίδομα τρίτου παιδιού μέχρι έξι ετών, επίδομα μητρότητας (εφ' άπαξ), επίδομα απροστάτευτων παιδιών, επίδομα σε άρρωστους γονείς που δεν μπορούν να

εργαστούν, επίδομα στα παιδιά που έχουν χρόνιες ασθένειες ή είναι παιδιά με ειδικές ανάγκες, επίδομα γάμου και παιδιών, επίδομα σε παιδιά που για διαφόρους λόγους ο πατέρας τους δεν μπορεί να αναλάβει τη συντήρησή τους, κ.ά.

5.8.2 Βρεφονηπιακοί σταθμοί, παιδικοί σταθμοί και νηπιαγωγεία

Οι βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί έχουν σκοπό αφ' ενός να φροντίσουν και να προστατεύσουν και αφ' ετέρου να διαπαιδαγωγήσουν το παιδί κυρίως της **εργαζόμενης μητέρας** ή γενικότερα της μητέρας που για κάποιο ιδιαίτερο λόγο πρέπει να απουσιάζει από το σπίτι της ή δεν μπορεί να φροντίσει το παιδί της.

Η εξασφάλιση της **προστατευμένης φροντίδας** των παιδιών της εργαζόμενης μητέρας σε κατάλληλο περιβάλλον είναι ένας από τους αποτελεσματικότερους τρόπους ενίσχυσης και στήριξης της οικογένειας.

Το έργο που συντελείται στους βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς είναι πολύ σημαντικό, αφού εκτός από τη φροντίδα για την υγεία και τη σωματική ασφάλεια του παιδιού, βοηθά στην ανάπτυξη της δεξιοτήτων αυτοεξυπηρέτησης, στην κοινωνικοποίηση, στην ανάληψη καθηκόντων, στην αύξηση των κοινωνικών και εκπαιδευτικών γνώσεών του. Γενικά στοχεύει στην **ολόπλευρη ανάπτυξη και εξέλιξη του παιδιού**.

Οι βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί ανήκουν κυρίως στους οργανισμούς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, όμως δεν καλύπτουν τις ανάγκες ζήτησης και αρκετοί αντιμετωπίζουν προβλήματα κτιριακής υποδομής και αριθμητικής στελέχωσης. Το παιδαγωγικό προσωπικό είναι καλά ειδικευμένο και με υψηλή διάθεση προσφοράς. Το ωράριο λειτουργίας εξυπηρετεί το ωράριο των περισσότερων εργαζόμενων γονέων (σήμερα το ωράριο είναι 06:45 - 16:00). Πρόσφατα άρχισε πειραματικά σε λίγους δήμους το πρόγραμμα απογευματινής λειτουργίας των παιδικών σταθμών για μητέρες με αντίστοιχο ωράριο. Επίσης, είναι σημαντικό γεγονός και η ίδρυση παιδικού σταθμού στο χώρο των Γυναικείων Φυλακών Κορυδαλλού. Σταθμοί λειτουργούν επίσης φιλανθρωπικά σωματεία, μεγάλες επιχειρήσεις ή βιομηχανίες και ιδιώτες επιχειρηματίες με βάση **προδιαγραφές** που ορίζει το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας.

Τα νηπιαγωγεία, που ασκούν κατά βάση **αγωγή** και προετοιμάζουν τα παιδιά για το δημοτικό σχολείο, λόγω όμως του περιορισμένου ωραρίου τους (08:00 - 13:00) και της παντελούς έλλειψης κατάλληλης υποδομής δεν μπορούν να προ-

Δημιουργική απασχόληση παιδιών σε Παιδικό Σταθμό. Πηγή: Χ. Κουτσοκλένης.

σφέρουν, τουλάχιστον ακόμα, σημαντικές υπηρεσίες στον τομέα της απασχόλησης και φροντίδας των παιδιών, σε ωράριο που να εξυπηρετεί τις ανάγκες των εργαζομένων γονέων. Με την παράταση του ωραρίου τους και τη λειτουργία τους, ως ολοήμερων, κατά το πρότυπο των δημοτικών σχολείων, θα μπορέσουν να βοηθήσουν και στον τομέα της κοινωνικής φροντίδας.

5.8.3 Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο

Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο (Ο.Δ.Σ.) είναι ένας **νέος τύπος σχολείου** με διευρυνμένο ωράριο λειτουργίας (από 08:00 έως 16:30 για το οργανωμένο πρόγραμμα και έως 19:00 για ατομικές ή συλλογικές δραστηριότητες μαθητών και εκπαιδευτικών), με σκοπό να παρέχει **εξατομικευμένα** στους μαθητές, ένα εκπαιδευτικό αντισταθμιστικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο η όλη εκπαιδευτική διαδικασία προσπαθεί να άρει κοινωνικές ανισότητες, οι οποίες παράγονται από τη δομή και την οργάνωση της κοινωνίας (όπως εργασία γονέων εκτός σπιτιού, κ.ά.) και ευνοούν το κοινωνικό αποκλεισμό.

Ο θεσμός του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου καθιερώθηκε στη χώρα μας πολύ πρόσφατα (1998) και στο αρχικό στάδιο εφαρμόστηκε με επιτυχία πειραματικά σε μικρό σχετικά αριθμό επιλεγμένων σχολείων, με προοπτική μέσα στα επόμενα χρόνια να εφαρμοσθεί στο σύνολο σχεδόν των σχολείων.

Ειδικότερα ο θεσμός του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου **στοχεύει**:

- Να είναι ένας χώρος, όπου οι μαθητές θα αναπτύσουν δεξιότητες γνωστικές, ερευνητικές, πολιτιστικές και θα ενισχύσουν την προσωπικότητα και τον χαρακτήρα τους «μαθαίνοντας πώς να μαθαίνουν», «πώς να αποδέχονται τους άλλους», «πώς να είναι δημιουργικοί».
- Να παρέχει την ευκαιρία στο παιδί να εμπεδώνει ή να ξαναμαθαίνει αυτά που άκουσε το πρωί, χρησιμοποιώντας μια διαφορετική μεθοδολογία που λαμβάνει υπόψη την προσωπικότητα και την ιδιαιτερότητα του κάθε παιδιού, δίνοντας του ευκαιρίες για να αναπτύσει τη δική του δημιουργική πρωτοβουλία.
- Να συμβάλλει με την ενισχυτική διδασκαλία και την παιδαγωγική φροντίδα στην ενίσχυση του εκπαιδευτικού αποτελέσματος των παιδιών που αντιμετωπίζουν μαθησιακά προβλήματα, ή αντιμετωπίζουν προβλήματα γλώσσας ή είναι διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης.
- Να βοηθήσει τα παιδιά με εκπαιδευτικούς ώστε να προετοιμασθούν ικανοποιητικά και επιμελημένα για το μάθημα της επόμενης ημέρας.
- Να εμπλουτίζει τη γλωσσική και εκπαιδευτική ικανότητα των μαθητών και να στηρίζει ή να συμβουλεύει το παιδί στα προβλήματά του.
- Να εξασφαλίζει προστατευμένο και δημιουργικό περιβάλλον σε μαθητές που είναι εκτεθειμένοι σε κινδύνους από «παράμεληση» ή «κακή μεταχείριση» που μπορεί να παραμονεύουν στο οικογενειακό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

Ενισχυτική διδασκαλία σε Ο.Δ.Σ. Πηγή: Χ. Κοντσοκλήνης.

- Να συμβάλλει στην ανακούφιση της οικογένειας του μαθητή, όταν και οι δύο γονείς είναι εργαζόμενοι ή όταν ο μαθητής προέρχεται από μονογονεϊκή οικογένεια και δεν υπάρχει άλλος τρόπος προστασίας του.
- Να ευαισθητοποιεί τους γονείς και να ενεργοποιεί τους φορείς της τοπικής κοινωνίας, επιδιώκοντας το «άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία».

5.8.4 Οικοτροφεία – Εστίες σίτισης

Λόγω της χωροταξικής κατανομής του πληθυσμού και των εκπαιδευτικών υπηρεσιών στην Ελλάδα, συχνά είναι απαραίτητη η μετακίνηση μεγάλου αριθμού παιδιών από την ύπαιθρο προς τις ημιαστικές ή αστικές περιοχές για εκπαιδευτικούς λόγους.

Πολλά από τα παιδιά αυτά δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα για διαβίωση μακριά από το σπίτι, και υπάρχει άμεση ανάγκη επопτείας και βοήθειάς τους. Όταν, λοιπόν, δεν υπάρχουν ή δεν είναι διαθέσιμοι συγγενείς, που θα αναλάβουν να λύσουν το πρόβλημα, τότε μια μονάδα ημι-ελεύθερης διαβίωσης μέσα στην κοινότητα, εάν είναι δυνατόν κοντά στη μόνιμη κατοικία, για πέντε ημέρες την εβδομάδα κατά την διάρκεια του σχολικού έτους, αναλαμβάνει να παρέχει **φιλοξενία, φροντίδα, προστασία, βοήθεια στη μελέτη και ψυχαγωγία** στα παιδιά. Η μονάδα αυτή είναι το οικοτροφείο.

*Οικοτροφείο των Παιδικών
Χωριών S.O.S., Παλαιό Φάληρο.*

Οικοτροφεία και εστίες σίτισης λειτουργούν αρκετά σε όλα τα μέρη της Ελλάδος, χωρίς όμως, να καλύπτουν τις σχετικές ανάγκες με αποτέλεσμα πολλά παιδιά που δεν εξυπηρετούνται να διοχετεύονται σε ιδρύματα κλειστής περιθάλψης.

5.8.5 Ολιγώρη προστασία νηπίων μη εργαζομένων μητέρων

Η δραστηριότητα αυτή αποσκοπεί στο να **ανακουφίσει** τη μη εργαζόμενη μητέρα που έχει νήπια παιδιά από την πίεση της καθημερινής φροντίδας ή να της **εξασφαλίσει** στοιχειώδη προσωπικό ελεύθερο χρόνο και συγχρόνως να τη **διευκολύνει** στις δουλειές του σπιτιού ή τις εξωτερικές. Η δραστηριότητα αυτή γίνεται πιο αναγκαία για τις μη εργαζόμενες μητέρες νηπίων που στο περιβάλλον τους δεν υπάρχουν συγγενικά πρόσωπα.

Η προστασία αυτή καλύπτει 2 – 3 ώρες την ημέρα 1 – 2 φορές την εβδομάδα. Την ολιγώρη προστασία νηπίων μη εργαζομένων μητέρων σχεδόν αποκλειστικά την εφαρμόζει η επιχειρηματική ιδιωτική πρωτοβουλία, σε βρεφονηπιακούς σταθμούς, παιδότοπους κλπ.

5.8.6 Παιδικές κατασκηνώσεις

Πρόκειται για προγράμματα θερινών διακοπών για παιδιά όλων των κατηγοριών και κυρίως για παιδιά που αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας ή είναι εργαζόμενα ή οι γονείς τους δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα ή αδυνατούν λόγω της φύσης της εργασίας τους (αγρότες κλπ.) να τους προσφέρουν ιδιωτικά θερινές διακοπές στη θάλασσα ή στο βουνό.

Κατασκήνωση για παιδιά. Πηγή: Υπ. Υγείας και Πρόνοιας.

Οι παιδικές κατασκηνώσεις ή παιδικές εξοχές προσφέρουν στο παιδί εκτός βέβαια από στέγη και τροφή, τη χαρά της ομαδικής ζωής, την καλύτερη κοινωνικοποίηση του, την καλύτερευση της αυτοεξυπηρέτησής του, την εκμάθηση και υπακοή σε κανόνες και την ανάπτυξη της πρωτοβουλίας τους. Επίσης τα παιδιά κάνουν νέες γνωριμίες, αποκτούν καινούριους φίλους, ασκούνται στο να ανταπεξέρχονται στις δυσκολίες της καθημερινής ζωής, αθλούνται σε διάφορα ατομικά και ομαδικά αθλήματα, ψυχαγωγούνται με διάφορους τρόπους, ασχολούνται με διάφορες ατομικές ή συλλογικές δημιουργικές δραστηριότητες και παίζουν, παίζουν πολύ. Εκτός από τα παραπάνω προσφέρονται και κοινωνικοϊατρικές φροντίδες.

Οι παιδικές κατασκηνώσεις, πολλές σήμερα στην Ελλάδα, οργανώνονται και λειτουργούν από δημόσιους φορείς, από την Εκκλησία, από μη κερδοσκοπικές οργανώσεις και από ιδιώτες επιχειρηματίες.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Μια σειρά από μέτρα κοινωνικής πολιτικής, καθώς και διάφορες υπηρεσίες και προγράμματα στοχεύουν στην ενίσχυση της οικογενειακής ζωής, ώστε αυτή να καταστεί αποτελεσματικότερη λειτουργικά, προς όφελος όλων των μελών της και κατ' επέκταση του κοινωνικού συνόλου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι αποφεύγεται με την οικονομική στήριξη της οικογένειας;
2. Ποια η λογική των επιδομάτων;
3. Ποιος είναι ο σκοπός του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου;
4. Ποιους εξυπηρετούν τα οικοτροφεία και οι εστίες σίτισης;

5.9 Παιδί και ελεύθερος χρόνος – δημιουργική απασχόληση

Μέσα από τις δραστηριότητες στον ελεύθερο χρόνο, το παιδί επιζητεί να καλύψει πολλές και διαφορετικές ανάγκες. Το λιγοστό ελεύθερο χρόνο που έχει το παιδί, λόγω των σχολικών και εξωσχολικών του υποχρεώσεων μπορεί να τον αξιοποιήσει μέσα από δημιουργική ενεργό συμμετοχή σε δραστηριότητες της επιλογής του και των ενδιαφερόντων του. Συμμετέχοντας το παιδί σε δραστηριότητες, μαθαίνει τρόπους επικοινωνίας, εκπαιδεύεται στην ομαδική εργασία, μαθαίνει να συνεργάζεται, συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων που το αφορούν, ασκείται σε δημοκρατικούς τρόπους, μαθαίνει να δέχεται την κριτική και την αποτυχία, αναγνωρίζει τις προσπάθειες των άλλων, ενδυναμώνει τη θέληση, την υπομονή και την επιμονή του, μαθαίνει να αντιμετωπίζει ατομικά και ομαδικά τις δυσκολίες της καθημερινής ζωής και τέλος ψυχαγωγείται και παίζει.

Τα τελευταία χρόνια, παρ' όλο που το δίκτυο των υπηρεσιών στον τομέα απασχόλησης του ελεύθερου χρόνου έχει επεκταθεί, κυρίως στα αστικά κέντρα, δεν καλύπτει ικανοποιητικά τις ανάγκες. Φορείς και οργανώσεις που προσφέρουν υπη-

Δημιουργική απασχόληση παιδιών στο εργαστήριο του Μουσείου Ελληνικής Παιδικής Τέχνης.

ρεσίες για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των παιδιών είναι οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, η Εκκλησία, ο Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας, το Σώμα Ελλήνων Προσκόπων και το Σώμα Ελληνίδων Οδηγών, Αθλητικοί Σύλλογοι, μη κερδοσκοπικοί σύλλογοι και σωματεία καθώς και ιδιωτικές κερδοσκοπικές επιχειρήσεις.

Μία από τις πλέον επιτυχημένες δομές για την δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των παιδιών είναι τα «Πολιτιστικά και Αθλητικά Πολύκεντρα» της Τοπικής Αυτοδιοίκησης που παρέχουν πολλαπλές δραστηριότητες και υπηρεσίες στην οικογένεια. Συνήθως έχουν ποικιλία με οργανωμένες και ελεύθερες δραστηριότητες που απευθύνονται στους δημότες (άθλησης, εικαστικών τεχνών, μουσικής, χειροτεχνίας, ενημέρωσης, θεάτρου, ψυχαγωγίας, κ.ά.). Επίσης λειτουργούν Ομάδες Ενδιαφερόντων ή Ομάδες έκφρασης που αυτοοργανώνονται με βάση κοινά ενδιαφέροντα. Όλες οι ομάδες στηρίζονται από ειδικούς και τους παρέχονται διευκολύνσεις.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η εξασφάλιση ελεύθερου χρόνου για τα παιδιά είναι μία από τις υποχρεώσεις των ενηλίκων και των θεσμών που πηγάζει από τα θεμελιώδη δικαιώματα των παιδιών. Συνδέεται με την αρμονική, ψυχική, πνευματική και σωματική ανάπτυξη των παιδιών και εμποδίζει την κάθε μορφή εκμετάλλευσής τους. Υποχρέωση της πολιτείας και τις κοινωνίας είναι να προσφέρει ευκαιρίες δημιουργικής απασχόλησης, ώστε να μπορούν να επιλέγουν τα παιδιά σύμφωνα με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά τους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι προσφέρει στο παιδί η συμμετοχή του σε διάφορες δημιουργικές δραστηριότητες;
2. Ποιες είναι οι παρεχόμενες υπηρεσίες από τους φορείς που ασχολούνται με την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των παιδιών;

5.10 Παιδιά με αναπηρίες

Σύμφωνα με τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Αναπήρων ατόμων του ΟΗΕ (1975), τα άτομα με ειδικές ανάγκες έχουν όλα τα **δικαιώματα** που έχουν και τα άλλα άτομα της ίδιας ηλικίας, χωρίς εξαιρέσεις λόγω φυλής, γλώσσας, φύλου, θρησκείας κ.ά. Δικαιούνται ιατρική θεραπεία, φοίτηση σε σχολεία, επαγγελματική εκπαίδευση, κοινωνική ασφάλιση, οικονομική ενίσχυση και γενικά όλων των υπηρεσιών που θα τους επιτρέψουν να ζήσουν μια αξιοπρεπή και ισότιμη ζωή.

Τα παιδιά με αναπηρίες πρέπει να προστατεύονται από οποιαδήποτε **εκμετάλλευση**, να μη γίνονται αντικείμενο αρνητικών **διακρίσεων** και για κάθε θέμα που τους αφορά να ζητείται η **γνώμη** των ιδίων ή των γονέων τους και των οργάνωσών τους.

Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρίες.

Πηγή: Υπ. Υγείας και Πρόνοιας

Για να επιτευχθεί η αντιμετώπιση των αναγκών των παιδιών με αναπηρίες, στο μέτρο του δυνατού, πρέπει να υπάρχει **συνδυασμός** από τις υπηρεσίες που προσφέρονται στο γενικό πληθυσμό και από τις ειδικές υπηρεσίες που απευθύνονται στα άτομα με ειδικές ανάγκες.

Οι υπηρεσίες αυτές θα πρέπει να καλύπτουν με πληρότητα τους **στόχους**:

- φροντίδα για την πρόληψη των αναπηριών
- φροντίδα για έγκαιρη διάγνωση
- πλήρη ενημέρωση για την αναπηρία και τις προοπτικές

- παροχή όλων των μέσων για την θεραπεία τους
- παροχή υπηρεσιών αποκατάστασης (σωματικής και κοινωνικής), όπως και των αναγκαίων βοηθητικών μέσων για την εξασφάλιση της μέγιστης αυτονομίας και κοινωνικής συμμετοχής
- οικονομική ενίσχυση για αξιοπρεπή κάλυψη των βασικών αναγκών
- προστατευμένη φροντίδα σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες κάθε ατόμου
- προστατευμένη εργασία σε ειδικές περιπτώσεις που απαιτείται
- εκπαίδευση και κατάρτιση για την εξασφάλιση ίσων ευκαιριών
- άρση των διακρίσεων και εμποδίων που δημιουργούν κοινωνικό αποκλεισμό
- στήριξη της αυτο-οργάνωσης, αυτο-διαχείρισης και συμμετοχής στην διαμόρφωση, υλοποίηση και αξιολόγηση της κοινωνικής πολιτικής.

Στον τομέα της πρόληψης και διάγνωσης (περιγεννητική φροντίδα, εξετάσεις πριν την κύηση, κ.ά.) έχουν αναπτυχθεί σε σημαντικό βαθμό οι ιατρικές υπηρε-

σίες, όμως δεν υπάρχει προσπέλαση για όλο τον πληθυσμό κυρίως για οικονομικούς αλλά και χωροταξικούς λόγους (άνισα κατανομή, νησιωτικές και ηπειρωτικές δυσπρόσιτες περιοχές) με αποτέλεσμα να δημιουργούνται καταστάσεις που θα μπορούσαν να έχουν αποφευχθεί.

Το ίδιο ισχύει για τη θεραπεία και την αποκατάσταση. Η εκπαίδευση, η επαγγελματική κατάρτιση και η απασχόληση έχουν εξελιχθεί σε σημαντικό βαθμό και έχουν δημιουργηθεί οι θετικές προοπτικές για μελλοντικές βελτιώσεις.

Η εκπαίδευση παρέχεται κυρίως στο σχολείο, σε ειδικά σχολεία και σε ειδικά ιδρύματα. Τα πράγματα, όμως, δεν είναι τόσο αισιόδοξα σε ότι αφορά τη προσχολική ηλικία. Παιδικοί σταθμοί και Νηπιαγωγεία για παιδιά με αναπηρίες σχε-

Πρόγραμμα εκπαίδευσης παιδιών με αναπηρίες. Δήμος Καισαριανής-Βύρωνα

δόν δεν υπάρχουν με αποτέλεσμα τα παιδιά αυτά να δυσκολεύονται στο δημοτικό σχολείο. Για τις περιπτώσεις των παιδιών που δεν έχουν δυνατότητες αποκατάστασης προβλέπεται ιδρυματική περίθαλψη σε μεγάλες ή μικρές μονάδες.

Όσον αφορά την οικονομική ενίσχυση των παιδιών με αναπηρίες, αυτή δίνεται με τη μορφή επιδομάτων σε όλες σχεδόν τις κατηγορίες. Πολλά δε ασφαλιστικά ταμεία καλύπτουν τα έξοδα αποκατάστασης και εκπαίδευσης των παιδιών. Την τελευταία δεκαετία τα οικονομικά επιδόματα βελτιώθηκαν σημαντικά, συγκριτικά με τα προηγούμενα χρόνια, όμως εξακολουθούν να υπολείπονται των παροχών των ευρωπαϊκών χωρών. Επίσης δίνονται διάφορες άλλες παροχές, όπως εκπτώσεις στις συγκοινωνίες, δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, διευκολύνσεις στους συνοδούς, φορολογικές ελαφρύνσεις, κ.ά., τα οποία, όμως, εξαρτώνται από το είδος και την βαθμό της αναπηρίας, όπως και την οικονομική κατάσταση του ατόμου.

Οι φορείς που ασχολούνται με το παιδί με αναπηρίες είναι:

- Το Εθνικό Ίδρυμα Προστασίας Κωφών με παραρτήματα στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, την Πάτρα, τις Σέρρες, το Βόλο και το Καστέλι Κρήτης, που παρέχει ιατροκοινωνικές υπηρεσίες, εκπαίδευση σε κωφά ή βαρήκοα παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας και παροχές οικοτροφείου.

- Το Κέντρο Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών Αθηνών, το Κέντρο «Ήλιος» της Θεσσαλονίκης και ο «Φάρος Τυφλών» Καλλιθέας παρέχουν αποκατάσταση, εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση σε τυφλά παιδιά.
- Το Εθνικό Ίδρυμα Αποκατάστασης Αναπήρων και η Ελληνική Εταιρεία Προστασίας και Αποκατάστασης Αναπήρων Παιδιών, παρέχουν υπηρεσίες και εκπαίδευση στα παιδιά με κινητικά προβλήματα.
- Ο Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας, η ΕΛΕΠΑΑΠ, το Κέντρο Σπαστικών Παιδιών «Ο Καλός Σαμαρείτης» και η Εταιρεία Προστασίας Σπαστικών παρέχουν υπηρεσίες αποκατάστασης και επαγγελματική κατάρτιση σε παιδιά με εγκεφαλική παράλυση.
- Πλήθος φιλανθρωπικά σωματεία, μη κερδοσκοπικές εθελοντικές οργανώσεις, μη κυβερνητικές οργανώσεις και ιδιωτικές επιχειρήσεις, που εποπτεύονται από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας προσφέρουν αγωγή, άσκηση, εκπαίδευση, ιδρυματική περίθαλψη και προεπαγγελματική εκπαίδευση σε παιδιά με νοητική υστέρηση.
- Τα παιδιά με χρόνιες παθήσεις πνευματικές ή σωματικές, κατά κανόνα αντιμετωπίζονται από ιατρικές υπηρεσίες και στην συνέχεια από ιδρυματική φροντίδα που παίρνει ασυλιακό χαρακτήρα. Οι υπηρεσίες αυτές παρέχουν υποβαθμισμένης ποιότητας υπηρεσίες, λόγω της πενιχρής χρηματοδότησης από το κράτος και τους ασφαλιστικούς οργανισμούς.

*Το Κέντρο Αποθεραπείας Φυσικής και Κοινωνικής Αποκατάστασης στη Νιγρίτα Σερρών.
Πηγή: Υπ. Υγείας και Πρόνοιας*

- Για τα αντιστικά παιδιά υπάρχουν ελλείψεις σε υπηρεσίες και προγράμματα και μόλις πρόσφατα ιδρύθηκε το Κέντρο Στήριξης Αντιστικών Ατόμων με προγράμματα εκπαιδευτικής παρέμβασης.
- Επίσης, μόλις πρόσφατα άρχισε να οργανώνεται η κατ' οίκον Κοινωνική Φροντίδα για τα παιδιά με κινητικές δυσκολίες σε πολύ περιορισμένη κλίμακα.
- Τέλος, με την ίδρυση των Κέντρων Κοινωνικής Υποστήριξης και Κατάρτισης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, που βρίσκονται στη φάση της υλοποίησης, ελπίζεται ότι θα καλυφθούν πολλές ανάγκες των παιδιών με ειδικές ανάγκες σε Περιφερειακό επίπεδο.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Τα παιδιά με αναπηρίες είναι από τις πλέον ευάλωτες ομάδες των παιδιών. Σύμφωνα με τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Αναπήρων ατόμων του ΟΗΕ (1975) τα άτομα με αναπηρίες έχουν όλα τα δικαιώματα για αξιοπρεπή και όσο το δυνατό αυτόνομη ζωή. Επιπλέον πρέπει να προστατεύονται τα παιδιά από οποιαδήποτε εκμετάλλευση, να εξασφαλίζονται ίσες ευκαιρίες, χωρίς να γίνονται αντικείμενο αρνητικών διακρίσεων. Οι παρεχόμενες υπηρεσίες και τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής δεν έχουν επιτύχει να αντιμετωπίσουν ποιοτικά και ποσοτικά τις ανάγκες των παιδιών και κυρίως των παιδιών με αναπηρίες. Το κράτος και οι κοινωνία οφείλει να σεβαστεί τα δικαιώματα και να κάνει καθημερινή πράξη τον σεβασμό στην ισότητα κάθε διαφοράς που συνδέεται με την ανθρώπινη υπόσταση και λειτουργία.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

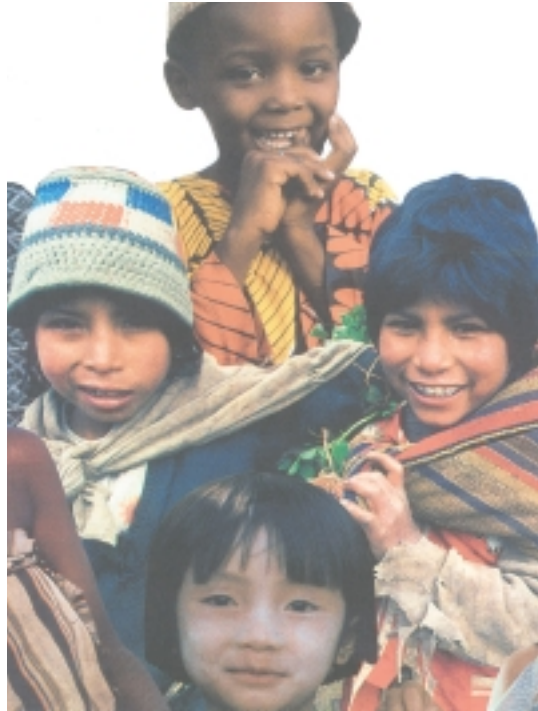
1. Ποιους στόχους θα πρέπει να καλύπτουν οι υπηρεσίες που προσφέρονται στα παιδιά με ειδικές ανάγκες και στον γενικό πληθυσμό;
2. Ποια είναι τα θεμελιώδη δικαιώματα των παιδιών με αναπηρίες;

5.11 Παιδί από άλλη πατρίδα και πολιτισμό

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες και κυρίως τη δεκαετία του 1990 ήρθε στη χώρα μας ένας υπερβολικά μεγάλος αριθμός μεταναστών και προσφύγων από διάφορες χώρες (πρώην Ε.Σ.Σ.Δ, Αλβανία, Γιουγκοσλαβία, Ιράκ, Ινδία, Πακιστάν, Τουρκία, Μαρόκο, Σουδάν, Νιγηρία, Καμερούν κ.λ.π.). Ο τρόπος εισόδου τους στην Ελλάδα ήταν κατά κανόνα λαθραίος. Μαζί με τους ενήλικες ήρθε και σημαντικός αριθμός παιδιών. Ο αριθμός των μεταναστών από άλλες χώρες δεν είναι γνωστός με ακρίβεια αλλά υπολογίζεται πάνω των 800.000. Πολλοί από τους μετανάστες νομιμοποίησαν προσωρινά ή μόνιμα την παραμονή τους στην χώρα μας και δημιούργησαν οικογένειες και μάλιστα πολύτεκνες. Έτσι σήμερα στη χώρα μας ζουν πολλές δεκάδες χιλιάδες παιδιών από άλλες χώρες.

Στην αρχή δεν υπήρχε η μέριμνα των παιδιών αυτών από την επίσημη πολιτεία και για τα παιδιά φρόντιζαν κάποιες εθελοντικές οργανώσεις καθώς και οι πολίτες. Στην πορεία, όμως, λόγω της αύξησης και όξυνσης των προβλημάτων και των αναγκών των μεταναστών και των παιδιών τους, η πολιτεία άρχισε να παίρνει μέτρα για την εκπαίδευση, την κοινωνική ένταξη, την κοινωνική ασφάλιση, την υγεία, την επαγγελματική κατάρτιση και την επαγγελματική αποκατάσταση.

Για τα παιδιά αυτά, με την διαφορετική θρησκεία, φυλή, γλώσσα, πολιτισμό και καταγωγή, ο κίνδυνος του κοινωνικού αποκλεισμού και της κοινωνικής πε-

*Τα παιδιά του κόσμου.
Πηγή: UNICEF*

ριθωριοποίησης είναι αυξημένος. Οι πρώτες προσπάθειες στράφηκαν προς την ενημέρωση της κοινής γνώμης και στην καταπολέμηση ρατσιστικών φαινομένων. Στη συνέχεια άνοιξαν οι πόρτες των παιδικών σταθμών, των νηπιαγωγείων, των σχολείων, των κέντρων επαγγελματικής κατάρτισης. Βήματα έγιναν και στον τομέα της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και προνοιακής φροντίδας. Σήμερα χωρίς κανείς να μπορεί να ισχυρισθεί, ότι τα προβλήματα έχουν λυθεί, η κοινωνική φροντίδα των παιδιών αυτών βρίσκεται σε σχετικά ικανοποιητικό επίπεδο.

Θα πρέπει εδώ να αναφερθεί, ότι τα περισσότερα από τα παιδιά αντιμετωπίζουν γλωσσικά προβλήματα, προβλήματα προσαρμογής στο σχολικό περιβάλλον και στην οργανωμένη μάθηση. Οι προσπάθειες για την ικανοποίηση των αναγκών των παιδιών από άλλες χώρες θα πρέπει να εντατικοποιηθούν ακόμα περισσότερο, ώστε σύντομα τα παιδιά αυτά να μεγαλώνουν με ισοτιμία και όπως από τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του παιδιού έχουν το δικαίωμα.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Τα παιδιά από άλλη πατρίδα και πολιτισμό βιώνουν μία αλλαγή του φυσικού και κοινωνικού τους περιβάλλοντος που έχει ιδιαίτερο ψυχολογικό και κοινωνικό κόστος. Απαιτείται ειδική κοινωνική πολιτική που να προωθεί την κοινωνική προστασία και ένταξη των παιδιών και των οικογενειών τους με προτεραιότητα την προσωρινή φιλοξενία, την εκμάθηση της γλώσσας και την προετοιμασία της εκπαιδευτικής ένταξης.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια βασικά προβλήματα αντιμετωπίζουν τα παιδιά από άλλες χώρες;
2. Ποιες είναι οι προτεραιότητες της κοινωνικής πολιτικής για τα παιδιά από άλλες χώρες;

5.12 Εργαζόμενο παιδί

Σύμφωνα με στοιχεία της (UNICEF) το 1996, **250 εκατομμύρια παιδιά** εργάζονταν ανά τον κόσμο. Τα περισσότερα από τα παιδιά αυτά ήταν ηλικίας από 5 έως 14 ετών και απασχολούνταν σε συνθήκες άκρως **βλαβερές** για την υγεία και την ανάπτυξή τους.

Το φαινόμενο της παιδικής εργασίας δεν είναι σύγχρονο, αλλά εμφανίζεται σε όλη την ιστορική πορεία της ανθρωπότητας. Σαν έντονο κοινωνικό πρόβλημα, όμως, απασχόλησε τη διεθνή κοινότητα ουσιαστικά, για πρώτη φορά μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Έτσι το 1919 υπογράφεται η πρώτη **διεθνής σύμβαση για την παιδική εργασία**, η οποία μεταξύ των άλλων καθιέρωσε το 14ο έτος ως ελάχιστη ηλικία πρόσληψης των παιδιών στη βιομηχανία.

Στη συνέχεια ακολούθησε μια σειρά συμβάσεων για τη νομική προστασία των παιδιών, εκ των οποίων η **σύμβαση του 1973** απαγορεύει την παιδική εργασία πριν τη συμπλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και οπωσδήποτε όχι κάτω των 15 ετών, και η **σύμβαση του 1989** αναγνωρίζει το δικαίωμα του παιδιού να προστατεύεται από την οικονομική εκμετάλλευση και από την εκτέλεση οποιασδήποτε εργασίας που ενέχει κινδύνους ή που μπορεί να βλάψει την υγεία του ή τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική και κοινωνική του ανάπτυξη.

Όπως είναι φανερό, οι συμβάσεις αυτές περισσότερο παραμένουν ευχολόγια, παρά περιορίζουν ή πολύ περισσότερο εξαλείφουν την παιδική εργασία. Στις ετήσιες εκθέσεις της UNICEF για την κατάσταση των παιδιών στον κόσμο, επισημαίνεται όχι μόνο ο μεγάλος αριθμός των εργαζομένων παιδιών στις υπανάπτυκτες ή υπό ανάπτυξη χώρες, αλλά και το υψηλό ποσοστό που εργάζονται στις αναπτυγμένες χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής.

Η παιδική εργασία δεν είναι «προνόμιο» μόνο των φτωχών κρατών, αλλά και των πλουσίων, αφού π.χ. 800.000 παιδιά εργάζονται στη Γερμανία, ενώ στη Γαλλία το φαινόμενο αναπτύσσεται στα πλαίσια της επαγγελματικής κατάρτισης και της σύνδεσης της εκπαίδευσης με την παραγωγή. Μόνο στην περιοχή του Παρισιού, μέσα σε ένα χρόνο, 1.600.000 ώρες εργασίας προέρχονταν από παιδική εργασία.

Η ελληνική νομοθεσία για την εργασία ανηλίκων στηρίζεται στις διεθνείς συμβάσεις. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία, τα δικαιώματα των ανήλικων εργαζομένων παραβιάζονται καθ' ότι δεν εφαρμόζεται η ελληνική νομοθεσία που αφορά την απασχόληση των ανηλίκων και δεν απολαμβάνουν τα εργασιακά τους δικαιώματα και πέφτουν θύματα εκμετάλλευσης κυρίως σε θέματα ωραρίου, συνθηκών εργασίας και ασφάλισης.

Σύμφωνα με την **ισχύουσα νομοθεσία** για την εργασία ανηλίκων στην Ελλάδα επιτρέπεται σε παιδιά άνω των 14 ετών να εκτελούν ελαφρές εργασίες, κάτω από ειδικές προϋποθέσεις και συνθήκες.

Συγκεκριμένα, η Ελληνική Νομοθεσία προβλέπει ότι:

- Δεν επιτρέπεται η εργασία στους ανηλίκους που παρακολουθούν ακόμη υποχρεωτική εκπαίδευση.
- Απαγορεύεται η εργασία των παιδιών, εκτός αυτών που έχουν συμπληρώσει το 3ο έτος της ηλικίας τους - και κατόπιν άδειας της Επιθεώρησης Εργασίας - μπορούν να εργασθούν υπό προϋποθέσεις, σε καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, διαφημιστικά προγράμματα, επιδείξεις μόδας, και ραδιοφωνικές ή τηλεοπτικές εγγραφές.
- Απαγορεύεται η υπερωριακή και νυκτερινή απασχόληση των νέων 15-18 χρόνων
- Ο εργοδότης υποχρεούται να λαμβάνει μέτρα ώστε να εξασφαλίζεται η ασφάλεια και υγεία των εργαζομένων παιδιών.

Όπως φαίνεται από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ (βλέπε, πίνακα 5.2), οι νέοι εργάζονται σε σκληρές εργασίες κυρίως σαν ανειδίκευτο δυναμικό, γεγονός που δημιουργεί αρνητικές επιπτώσεις στην ανάπτυξή τους και περικλείει κινδύνους για την υγεία και την εξέλιξή τους. Αυτή η κατάσταση συνδέεται άμεσα με την πορεία της εκπαίδευσης των εργαζομένων παιδιών. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία τα τελευταία 15 χρόνια 30 χιλιάδες παιδιά **δεν φοίτησαν** ούτε στο Δημοτικό Σχολείο, ότι 15.000 παιδιά κάθε χρόνο **εγκαταλείπουν** την υποχρεωτική εκπαίδευση και ότι την τελευταία δεκαετία περίπου 120.000 παιδιά **διέκοψαν** το σχολείο. Η λειτουργία νυκτερινών σχολείων ή ειδικών σχολείων για τα «παιδιά των φαναριών» δεν αντιστρέφει την κατάσταση.

Στα ποσοστά αυτά δεν αναφέρονται τα παιδιά που επικουρικά εργάζονται στις οικογενειακές επιχειρήσεις, τα παιδιά των γεωργών και των κτηνοτρόφων, τα παιδιά από οικογένειες τσιγγάνων και οι νέοι που βρίσκονται σε κοινωνικό

αποκλεισμό. Σε 5.800 υπολογίζονται περίπου τα παιδιά στην Ελλάδα που εργάζονται το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας τους στο δρόμο (στα φανάρια κυρίως), σύμφωνα με την έρευνα της Ελληνικής Επιτροπής της UNICEF 2000.

ΠΙΝΑΚΑΣ Νο.5.2

ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΚΑΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ	ΗΛΙΚΙΑ 14	15-19
ΓΕΩΡΓΙΑ, ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ, κλπ.	3.053	22.798
ΑΛΙΕΙΑ	30	679
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	-	32
ΟΡΥΧΕΙΑ, ΛΑΤΟΜΕΙΑ	556	16.740
ΗΛΕΚΤΡΙΚΟ ΡΕΥΜΑ, ΦΥΣΙΚΟ ΑΕΡΙΟ, ΝΕΡΟ	-	58
ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	273	8.857
ΕΜΠΟΡΙΟ	664	16.373
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ, ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΑ	199	8.074
ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ	-	1.766
ΤΡΑΠΕΖΕΣ	-	448
ΠΑΡΟΧΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	-	4.384
ΟΙΚΙΑΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ	-	397
ΑΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	41	3.645
ΣΥΝΟΛΟ	4.816	83.989

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 1996.

Οι λόγοι που συνήθως οδηγούν τα παιδιά στην εργασία είναι η φτώχεια, οι εκπαιδευτικές αποτυχίες ή δυσκολίες, οι δυσλειτουργικές οικογένειες, η έλλειψη οικογένειας, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η παιδική εκμετάλλευση και η έλλειψη κατάλληλης κοινωνικής πολιτικής και αποτελεσματικού συστήματος κοινωνικής πρόνοιας.

Η παιδική εργασία είναι μία σημαντική μορφή κοινωνικής παθογένειας και εκφράζει την αδυναμία της πολιτείας και της κοινωνίας να προστατεύσει τα παιδιά από την εκμετάλλευση και να τους παρέχει αποτελεσματική προστασία και κοινωνική φροντίδα.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Το φαινόμενο της παιδικής εργασίας αποτελεί μία από τις μορφές εκμετάλλευσης των παιδιών και συνοδεύεται συνήθως με απομάκρυνση από το σχολείο, απασχόληση σε ακατάλληλες συνθήκες και οικονομική εκμετάλλευση από τους εργοδότες. Ταυτόχρονα σηματοδοτεί την αδυναμία της κοινωνίας να προστατεύσει τα παιδιά και τα κενά του κρατικού συστήματος κοινωνικής προστασίας. Η απασχόληση κάτω των 14 ετών απαγορεύεται νομικά και από 15-18 επιτρέπεται με αυστηρές προϋποθέσεις. Οι νομικές απαγορεύσεις παραβιάζονται, όπως και τα αντίστοιχα δικαιώματα των παιδιών. Πολλά παιδιά εξαναγκάζονται να εργάζονται με την μορφή της επαιτείας στις μικρότερες ηλικίες και σε ορισμένες περιπτώσεις γίνονται αντικείμενο δουλεμπορίου και σεξουαλικού εμπορίου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι λόγοι αναγκάζουν ένα παιδί να εργασθεί;
2. Τι επιτρέπει και τι απαγορεύει η Ελληνική Νομοθεσία για την εργασία των ανηλίκων;